

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV,
UL. STAŁOWA 25 т. 10, ТЕЛ. 10-24-05.
КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27116.
— РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ НУ-
СТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МА-
ШИНІ (АБО НАЙВИРАЗІШЕ РУ-
КОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕНЮ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
Проф. Д-р ІВАН ОГІЄНКО

ПЕРЕДПЛАТА В КРАЮ НА РІК 6 ЗЛ.,
НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ
1-60 ЗЛ. ЗА ГРАНИЦЕЮ 2 ДОЛЯРІВ
(АБО: 30 КОР. ЧЕСЬК., 200 ЛЕТВРУМ.,
30 ФРАНКІВ ФРАНЦ., 5 МАРОК НІ-
МЕЦЬКИХ) РІЧНО. — ЦІНА ПРИМІР-
НИКА 30 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 75 ГР.

РІК III.

ЛІСТОПАД 1935 РОКУ

ЧИСЛО 11 (35).

Що таке речення.

Те граматичне закінчене ціле, що звєтиться речення, буває в нашій мові найрізноманітнішого змісту й найрізноманітнішої форми; особливо жива народна мова знає багато всіляких типів речень, часом трохи відмінник від загально прийнятих у мові літературній. Ось уже через цю надзвичайну широкість змісту й форми речення нема змоги дати таке окреслення їому, щоб воно в короткій формі достатньо передало правдину його істоту.

За останнє століття найбільшим основним питанням складні стало власне питання: що ж таке речення? Усі вчені, що писали про складні, мусіли відповісти й на це засадниче питання, бо ж годі добре орієнтуватися в основах складні, не маючи ясного погляду на природу речення. Ось через це в науці нашій маємо десятки найрізноманітніх дефініцій речення, але остаточного окреслення ще не маємо, та можна й сумніватися, виходячи з природи речення, чи воно коли й буде.

Справа в тому, що окреслення речення роблять із погляду тієї методи, що кладеться в основу наших мовознавчих поглядів при праці, цебто одні його окреслюють із погляду психологічного чи логічного, другі — з погляду граматичного чи історичного. Найчастіше окреслюють речення за його змістом, цебто з погляду психологічно-логічного, не звертаючи уваги на його форму, а через це повстають окреслення недокладні,

занадто широкі чи зовсім вузькі. Донедавна складні не звертала належної уваги на т. зв. одночленні реченні (*Ox! Пора! Горить!*), а тому в окресленнях реченні звичайно брали на увагу двочленнє речення типу *Сонце світить*, а через це й самі окреслення виходили недокладні й неповні.

Перешкодою для доброго окреслення істоти речення являється може найбільше брак докладно виясненої історії розвою його. Істоту речення й його головні ознаки знаємо вже не зле, але мало можемо розповісти, як речення повстало й як воно жило-розвивалося ще від самого початку людської мови, бо, треба думати, що ця остання зачиналася від речень — ширших чи вужчих. — а не від слів. Розвій речення в нас багато й глибоко студіював проф. Ол. Потебня; на силі прикладів він показав, що речення росте й змінюється, що між реченням давнім і сучасним — помітна різниця, що, напр., у давнім думанні був нахилені до паратактичного (рівнорядного) сполучування речень, тоді як тепер панує, особливо в мові літературній, гіпотакса (підрядність) їх. Взагалі з бігом віков речення змінюються так, що стає все більше й більше „тонким“ та ускладненим, і в цім виявляється його життєва розвій. Ось через це, дивлячись на речення, як на змінну форму, Потебня підкреслював маловартість усіх наших дефініцій речення, бо доброго окреслен-

я дати вічноzmінній формі взагалі не можна, — з історичного погляду, що його тримався Потебня, треба б давати ниаку окреслені речення, для кожної доби окрему.

„Вообще въ языке — твердить Потебня — не только, говоря о *priori* („все течеть“), неможеть быть, но и в *posteriori* нѣть ни одной неподвижной грамматической категории. Но съ измѣнениемъ грамматическихъ категорий неизбѣжно измѣняется и то цѣлосъ, въ которомъ онъ возникаютъ и измѣняются, именно предложеніе. Кто опредѣлилъ бы предложеніе напр. русскаго языка, какъ словесное выражение психологического сужденія, сказалъ бы такъ же мало, какъ тотъ, который бы опредѣлилъ Сократа, какъ особь зоологическаго вида *homo sapiens*, или инышишнее государство, церковь и т. д. какъ человѣческое стадо. Конечно, малосодержательная опредѣленія легче. Вниманіе останавливается преимущественно на такихъ чертахъ предложенія, которые въ теченіе вѣковъ и тысячелѣтій кажутся неизмѣнными, и такимъ образомъ возникаетъ опредѣленіе, одинаковое для многихъ периодовъ даже не одного языка, а многихъ. Такое опредѣленіе можетъ быть вѣрио, но для историческаго языкоznанія оно значитъ то же, что для исторіи вообще мнѣніе Энклесіаста: „что было, то и будетъ; и что было, то и будетъ дѣлаться, и нѣть ничего нового подъ солнцемъ“. Интересъ исторіи — именно въ томъ, что она не есть лишь безконечная тавтологія. Такъ и изъ основного взгляда на языкъ, какъ на измѣнчивый органъ мысли, слѣдуетъ, что исторія языка, взятаго на значительномъ протяженіи времени, должна давать рядъ опредѣлений предложенія“ (Изъ записокъ 176-77). „Въ предложеніи, кроме формы, нѣть ничего (а вона вічно змінна), такъ что отнявши форму, мы уничтожимъ предложеніе флексивныхъ языковъ“ (*ibid.* 65).

До цього погляду Потебні на окреслення речення приседнався пізніше Й. Д. Н. Кудрявський, відомий російський мовоznавець („Психологія и языкоznаніе“, Юр'їв, 1905, ст. 73): „Будеть-ли когда-

нибудь достигнуто — пишѣ він — полное соглашеніе въ определеніи предложенія или нѣть, предсказать довольно трудно. Во всякомъ случаѣ я увѣренъ, что это соглашеніе можетъ быть достигнуто только при томъ условіи, чтобы языковѣды отказались отъ своихъ иллѣревій найти всеобщее определеніе предложенія для всѣхъ языковъ земного шара и для всѣхъ временъ. Я въ это отнешніи совершенно согласенъ съ Потебней“.

Відмовившись від дефініції речення, Потебня глибоко вияснивъ його найменший вмістъ, — за такий він приймає особове дієслово, *verbum sapientia*, якъ дародокъ речення. Такий поглядъ Потебні на істоту речення прийняв Ягіч і деякі інші вчені, черезъ що въ науці довго трималася думка про неможливість бездієслівнихъ речень. Гт. Кегп такъ само твердивъ, що речення неможливе безъ дієслова. Тепер до цихъ тверджень внесено грунтовну поправку, — винакно, що въ юшій мові дуже часті й т. зв. бездієслівні чи йменні речення (*Пора! Час! Пожар!*), а це вимагає нової зміни поглядівъ на істоту речення й новихъ його окреслень. Пор. напр. категоричне твердження Гльзля, що „до найпоширеннішихъ широкодійнихъ думокъ належить твердження, щоби речення мусить мати дієслово“ (*Principien*, вид. 2 ст. 99).

Такимъ чиномъ приходимо до думки, що для насъ дуже кориснимъ буде ючъ коротко поглянути на самъ процесъ появлення речення, бо це дасть намъ грунтъ глубше зрозуміти саму істоту речення та його членівъ. Якъ у насъ постає речення? Який стосунокъ речення граматичного до психологічного й логічного? Три ці речевиці — психологичне, логічне й граматичне — стоять такъ близько одне до одного, що мусимо більше знати їхню природу, бо юні безумовно генетично зв'язані поміж собою. Власне цимъ питаннямъ глибше зайнявся гарячий прихильникъ поглядівъ Потебневихъ, проф. Д. Н. Овсяніко-Куліковський і давъ добре вияснення въ статті своїй: „Очерки науки о языке“ 1896 р., въ розділі II: Предложеніе. Коротко перекажу тутъ думки Куликовського, перевітаючи їхъ своїми власними.

Куликівський стверджує, що в нас існує три „судженія“ (думання) — психологічне, граматичне й логічне; але котре з них треба вважати за початкове? Прототипом і джерелом нашого словесного речення треба призвати „судженіє“ — думку не логічну, але психологічну. „Пора уже окончательно покончить со старымъ заблужденіемъ — твердить Куликівський — будто логическое суждение предшествуетъ предложению, служа какъ бы основаніемъ всякой мысли“ (ст. 31). На думку Куликівського „судженіє“ генетично йдуть так: психологічне — граматичне — логічне, щебто наше словесне речення повстає з психологічної думки, само даючи початок думці логічній.

Психологічна думка (судженіє) — це наша внутрішня думка, думка ще до висловленої мови, що зароджується в нас несвідомо. Найпростіша її форма — пізнання предметів, чому її можна звати предметною безсловесною думкою. Цю форму думки мають, напр. діти в наймолодшім віці, мають її й тварини, особливо більше привчені. Психологічна думка звичайно свачує сам предмет разом із Його дієвою ознакою (цвітуче дерево, вбита ворона й т. ін.). але в розвиненій психологічній думці (въ судженії) ясно визначаються три члени: суб'єкт, предикат і зв'язка (сопіда), що в'яже перший із другим і надає їм закінченої цілості.

З психологічної думки народжується словесне речення, щебто психологічна думка (судженіє) силою мови перероблюється на речення. Психологічне речення (чи наша „внутрішня мова“) — одно ціле, це наша суцільна уява про предмет; переходячи ж на речення словесне, це психологічне ціле конче розпадається на окремі частини, що звуться членими речення. Зовнішня мова, в порівнянні з мовою внутрішньою (психологічною), має свої істотні ознаки, найперше — граматичні форми. Члени психологічної думки в зовнішній словесній мові приймають сталі граматичні форми, а саме: суб'єкт — стає назовним відмінком іменника, предикат — особовим дієсловом, а зв'язка — допомічним дієсло-

вом, або зливається з дієсловом-присудком. Суб'єкт і предикат у психологічній думці — судільні образи-уявлення; переходячи у словесне речення, вони конче розпадаються, розчленовуються, виділюючи з себе ще й т. зв. другорядні чи пояснювальні члени, а саме: суб'єкт розпадається на підмет і Його атрибут, а предикат — на присудок і Його об'єкт та прислівникові пояснення. Таким чином т. зв. другорядні члени існують тільки в реченні граматичнім, а в думці психологічній і логічній їх зовсім нема. Речення: „Блідий місяць на ту пору із хмарі де-де виглядав“ у думці психологічній і логічній має за суб'єкта: „блідий місяць“, а за предиката — решту речення: „на ту пору із хмарі де-де виглядав“; навпаки, граматичне речення знає значно більше членів, — не два, а все п'ять, і розмежовув реченеві слова поміж ними. Слухач, сприймуючи розчленовану мову оповідача, перетворює її собі знову на одноцілу.

Логічна думка (судженіє), за Куликівським, — найвища форма нашого мислення, що зароджується в граматичного чи словесного. Ця думка керується логічними законами й свідома все в самім своїм процесі, тоді як думка психологічна, а почасти й словесна — несвідома або й нелогічна.

Таким чином граматичне речення — це посередній ступінь поміж думкою психологічною й логічною; всі вони рівні й відмінні. Не можна сказати, щоб словесне речення докладно передавало думку психологічну; розбіжність між внутрішньою мовою й мовою зовнішньою завжди не малá, особливо в людей маловченіх, і добре відома кожному, що має потребу докладніш передавати словом чи на письмі свої думки й почування (пор. „муки слова“).

Вияснивши психологічне повстання речення, покажу тепер, які Його головні ознаки. Перша й найголовніша ознака речення — це те, що воно завсіди уявляє собою закінчене граматичне ціле, так що й слухач сприймає Його за закінчену цілість, а тому й добре розуміє. Коли я скажу: *Сердитий вітер* — це словосполучення незакінчене, слухач Його не

арозуміє Й запитає: що робить? Але речення: *Сердитий вітер завива* вже Й для слухача буде закінчене ціле. Ця закінченість думки в реченні граматично виявляється в тім, що воно має в собі обидва основні члени, — підмет і присудок, або такий один із них, що в нім ховається другий (*Пора! Світле*). Логічно ж закінчення речення виявляється в тому, що ми нашу думку прив'язуємо до якогось місця в просторі (це показує підмет) і до якогось часу (роля присудка). Пунктом орієнтаційним для підмета є особа оповідача (*я*), а для присудка — хвиля говорення. Таке речення, як *море грало*, вважаємо за закінчене повне речення, бо воно має докладне окреслення в просторі (підмет *море*) й часі (присудок *грало*). Але можуть бути й такі речення (одночленні), що вказують відкрито тільки одне, — місце в просторі або час, а другий стосунок покривається першим, — зовсім виразно чи менше виразно.

З такого характеру речення яснається його найчастіша істота — його рефлексійність: речення передав нам відомості про те, що є, було чи буде, збільшуючи тим наші знання. Ця ознака речення звичайно зовсім свідома, хоч міра свідомості може бути різна, переходячи по маду аж до інстинкту в вигукових виразах. Двочленні речення — з підметом і присудком — завжди мають у тій чи іншій мірі цю свідому рефлексійність; наспаки, речення одночленні в більшості своїх вакрашень сильним чуттям чи афектом.

Друга ознака речення, що завжди прив'язана в ньому, це його інтонація. Кошне речення вимовляємо з левним тоном, але вимовляємо так, що з самого тону нашої вимови слухач переконується про наше ставлення до думки. Крім цього, інтонація в реченні завжди складає закінчене ціле, рівнорядне до змісту, чому слухач сприймає закінченість нашої думки водночас із закінченістю нашої інтонації. Скажемо, інтонація прекрасно покаже, чи словосполучення *Сердитий вітер* закінчене речення (= *Вітер сердитий*) чи ні. Таким чином інтонація, поруч граматичної форми, істотна ознака

речення. На жаль тільки, наука не знає ще простого способу вказувати в реченні й інтонацію; грубо вказуємо це тим, що речення, як цілість, конче беремо в розділові знаки: по закінченням реченні ставимо крапку або знаки оклику чи питання, по реченні в складнім реченні — кому чи середника. У всякому разі закінченість думки й інтонації вказуємо тим чи іншим розділовим знаком. В живій розмові речення від речення відділюємо певною плавзою, довшою чи коротшою, залежно від характеру нашої мови.

Таким чином, щоб із звичайних складневих словосполучень, що складаються із слів, повстало граматичне речення, для того потрібні: 1. закінчена цілість однієї думки, щебто відповідне синтаксичне сполучення суб'єкта з предикатом, і 2. закінчена інтонація. Без цих однак словосполучення повстають тільки механічною сполучкою слів, але не реченням.

Така істота речення. Знаючи все це, переїдімо тепер до окреслення речення. Не поділяю Потебневої думки, що дефініція речення малопотрібна, — без доброї дефініції не буде ж і доброго розуміння першорядного питання складні — речення; а вже в школі таке окреслення конечне в погляду педагогічного. По школах панує давнє просте окреслення: „Кожна окрема думка, проказана або написана, звєтиться речення”. Звичайно, таке шкільне окреслення зовсім недохладне, бо 1) не окреслює самої „думки” і 2) не подає розмірів цієї думки, а вони ж можуть бути дуже широкі: від одного слова й до цілого твору (бо й цілий твір — це закінчена думка); але зо шкільного погляду таке коротке й ясне окреслення має й свої додатні сторони, тим більше, що учні правдиву істоту речення скоплюють відразу.

Як ми бачили вже, можливе подвійне окреслення речення, — або з погляду його змісту, або з погляду чисто граматичного. Виходячи з попереднього Й беручи на увагу головні ознаки речення, можу запропонувати такі окреслення речення: а) за змістом: „Словесна форма закінченої одиниці нашого мислення, що

ї слухач сприймає її за цілість, звуться речення"; б) окреслення граматичне: "Реченням звуться підмет і присудок, або один із них, з відповідними поясненнями чи без них, синтаксично сполучені й об'єднані закінченою інтонацією". Іншими словами: Одне чи декілька словосполучень, граматично впорядковані і значенево об'єднані, звуться речення.

Як я вже казав, різні вчені подають різні окреслення речення, — психологічні, логічні чи граматичні. Найтрудніші дати дефініцію граматичну, тому їх так мало в нашій науці. В давній Греції, де почалася наука складні, сильно плутали граматику з логікою й звичайно давали логічні окреслення для мовних явищ. Уже софісти вловили істоту речення й навчали, що з'єднання *брона* (іменник) й *фіна* (дієслово) творить речення — *λέγεις*. У відомій Граматиці Діонісія Тракійського (I в. до Хр.): „*Τέχητ υραματική*” читаемо таку дефініцію речення: *λέγεις τοτὲ λέγειν σύνδεσμον, διόποιαν αὐτοτελῆ δηλοῦσα*, цебто: „речення — це відоме сполучення слів, що уявляє задінчену думку”. В мало змінів формі є просте окреслення речення тримається, як бачимо, по школах іще й тепер!

На закінчення цього розділу подам ут декільки окреслень речень головноих учених, що мали вплив і на науку українську; в критику цих окреслень не вподібу, див. їх у Лося в Його: *Słosunek zdaniowy* ст. 195—200, та в статті Л. Булаковського.

А. Востоков (Русская Грамматика 1834, ст. 222): Предложение — речь, ограниченная выражением одной мысли.

Грох (Практическая русская грамматика, 1827 р., § 261): Предложение — суждение, выраженное словами.

Ф. Буслев (Историческая Грамматика, 1863 р. вид. 2 ст. 22): Предложение — суждение, выраженное словами (окреслення чисто логічне).

H. Paul (Principien der Sprachgeschichte, изд. 2, ст. 99, вид. 4 ст. 121): Реченья — человеческий выраж, символ того, що в душі оповідача з'єднались декілька уявель чи груп уявлень, і способ викликати в душі слухача також з'єднання тих самих уявлень.

B. Delbrück (Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen, 1893, I ст. 75): Речевия — це вислов (Ausserung) за допомогою артикульованої мови, що бесідинові й слухачеві уявляються як з'явлене й викінчене віде.

W. Wundt (Völkerpsychologie, Die Spra-

che, 1912, I ст. 248): Речевия — це висловлене засобами мови свідоме розчленення складного уявлення на його складові частини, поставлені в логічний стосунок одна до одної. (Добру прикладу цього окреслення див. у Д. Н. Кудрявського: „Психологія і языкоznаніє”, 1905, ст. 73-75).

J. Rozwadowski (Wortbildung und Wortbedeutung, 1904, ст. 81): Речевия — це мовний вираз двоякого відношення складного уявлення.

J. J. Łoś (Stosunek zdania, 1910, ст. 213): Речевик — це мовний символ певного розчленованого уявлення на поняття зайнятого місця (речі) і поняття зайнятого часу (зміни), розвалення в стосунку до оповідача й до часу мовлення.

Богородицький В. А. Общий курс русской грамматики, 1904, вид. 1, ст. 188-189: Предложение — сочетание словъ, служащее для выражения мысли. Вид. 2, 1907 р., ст. 235-236: Каждое сочетание словъ, служащее для выражения мысли и обозначающее одно целое, называется предложениемъ. Вид. 4, 1913 р., ст. 281: Каждое сочетание словъ (а иногда и одно слово), служащее для выражения цельной мысли и известнымъ образомъ грамматически организованное, называется предложениемъ.

Е. Карський (Белоруссы, 1912., т. 2 вип. З ст. 6): Простейшее предложение состоит из грамматического соединения подлежащего и сказуемого.

A. Томсон (Общее языкознание, 1910, ст. 302-303): Предложение есть обыкновенно рядъ словъ, вылитый, такъ сказать, въ одну изъ обычныхъ въ данномъ языке формальныхъ рамокъ синтаксического сочетания словъ въ предложении и представляющей въ видахъ этого словъ существо въ широкомъ, психологическомъ смыслѣ.

Д. Н. Овсяннико-Куліковський (Синтаксис русского языка, 1903 р. ст. 50, 1912 р. ст. 51): Предложение есть такое слово или такое упорядоченное сочетание словъ, которое сопряжено съ особымъ движениемъ мысли, известнымъ подъ именемъ „предцированія” („сказуемости”).

Б. Будде (Къ учению о синтаксисѣ простаго предложения, 1894, ст. 213): „Предложение есть словосочетание, заключающее въ себѣ только одну мысль, выраженную при помощи личного глагола (*verbum ipsum*)”. Основы синтаксиса русского языка, 1910, ст. 10: „Такое заключающее словосочетание, въ которомъ особою формою выражено отношение сказуемаго къ подлежащему, называется грамматическимъ предложениемъ”. Основы синтаксиса, Казань, 1912 р. ст. 9 (137): „Грамматическое предложение есть такое словосочетание, въ которомъ особою формою сказуемости определено выражено отношение сказуемаго къ именительному падежу, къ подлежащему”.

А. Шахматов (Синтаксис русского языка, 1925, I ст. I): „Предложение — Это единице речи, воспринимаемая говорящимъ и слушающимъ как грамматическое целое и служащая для словесного выражения единицы мышления”.

Як бачимо, маємо довгу низку найрізніших окреслень, — логічних, психолого-логічних і формально-граматичних, але ані одно з них не придбало собі загального визнання й поширення, чому просте шкільне окреслення, з походження старогрецьке, міцно тримається ще й тепер, як докірливий свідок малої нашої праці для вивчення складні.

Розмір речення дуже неоднаковий: від одного слова до великого періода. На початках людської мови речення були головно одночленні, щобто складалися з одного слова, але виразна й збільшена інтонація надавала їм характеру закінченої цілості. З бігом тисячеліть речення ставали складніші, а вкінці появилися й речення зложенні, навіть гіпотактичні (підрядні).

Але основні рамці речення завжди добре окреслені: це його головні члени (два) та члени пояснювальні (три), при чому кожний із цих членів може бути висловлений або коротко одним словом, або широко, кількома словами. Поза ці рамці п'ятичленного речення (з додатком деяких слів пова реченню) речення ніколи не виходить, — поза ними починається нове речення.

Література. Проф. А. Булаковський: *До свіття „речевня“*, „Науковий Збірник Харківської науково-дослідної катедри історії української культури“, Харків, 1926 р. ч. 2-3 ст. 49-59. А. Потебя: *Ізъ записокъ I-II* 63-77. Д. Н. Овсянко-Куликівський ст. 50-56. А. М. Пешковський: Поняття предложенія, див. *Научные достижения* в „Sborník prací“ 1932 р. ст. 648-653. С. Бориштейн: Речевий від Шахматовим, „Ізвѣстія“ 1922 р. т. XXV ст. 217-220. Перегляд дефініцій речевия добре подав О. Ігрові: *Skladba jazyku latinského*, Прага, 1915, I, 27-30. Д. Н. Овсянко-Куликівський: Очерки науки о языке, II: Предложение, „Русская Мысль“ 1896 р. кн. 12 ст. 8-32. F. О́берг (сиг: Языковый 149-151), на ст. 393³ подано й зах. європ. літературу про речевия. Н. К. Грушевський: Очерки по истории разработки синтаксиса, 1911 р. т. I 66. 135-136, виб. З ст. 26. 47, т. II 44. 58. 93-95. 119. 129. 130. 171, особливо 187-195. Д. Н. Овсянко-Куликівський: Очерки науки о языке, ч. II: Предложение, „Русская Мысль“ 1896 р. кн. 12 ст. 8-32, — одна в країні статей про речевия. Е. Ф. Будде: Къ учению о синтаксисе простаго предложения, 1894 р., ст. 212-219. Е. Будде: Основы синтаксиса русского языка, 1910 р., ст. 10-11 (§ 7). 16-17; Казань, 1912 р. ст. 7. 9. А. Шахматов: Синтаксис, 1925 р. I I (§ 1). 2-3. 12 (§ 12). Йа-

ло: *Stosunek zdania do innych typów mologicznych*, 1910, 195-243. В. А. Богородицький: *Общий курсъ русской грамматики*, вид. 4, 1913 р. ст. 280-290. И. Хадшовъ: Въпросъ за изреченіето въ съвременниата наука, „Учителска Мисълъ“ 1922 р. III 409-418. Д. Н. Кудрявський: *Психологія и языкоznаніе*, Юр’їв, 1905, ст. 55-60. 75. Д. Н. Кудрявський: *Введеніе въ языкоznаніе*, Юр’їв, 1913², ст. 97-100. Szober St.: *Analiza psychologiczna zdania*, „Zarys językoznawstwa ogólnego“, 1924, ст. 80-98. М. А. Тростниковъ: *Поватіє о предложенії*. „Педагог. Сборн.“ 1903 р. кн. 11 ст. 459-463. 1905 р. кн. 3 ст. 334-338. Брайловський: Ше таке речення, „Педаг. Сборн.“ 1904 р. кн. 4 ст. 380-389 (проти В. Андреева й Тростникова). Фортунатовъ Ф.: „РФВ“ 1905 р. т. 53 кн. 2 ст. 65-71. В. Богородицький: *Общий курсъ*, 1914 р., ст. 281-289. Е. Карський: *Бѣлорусы*, т. II кн. 3 ст. 4-6. В. Андреевъ: Определеніе предложенія въ русскомъ языке, „ЖМНІр“ 1894 р. т. 295 ви. X ст. 343-376. И. Атамасовъ: *Дефиниция на изреченіето*. „Извѣстия по семівара по славянската филология“, 1921 р. кн. IV ст. 348-357. I. Zubatý: *Věta. Ottův Slovník naučný*, 1907 р. т. 26 ст. 622. Ph. Wedewer: *Der Wortgratz. „Ladogerm. Forschungen“* 1921 р., Берлін, т. 39 ст. 1-21. Fr. Zábranský: *Problém věty v psychologii řeči*, „ČMFj“ 1922, I, 7-10. 22-28, 35-37. K. Böhler: *Kritische Musterung der Neuerung Theorien des Satzes*, „Ladogerm. Jahrbuch“ 1918 р. т. VI ст. 1-20. Metthesius V.: *Několikо slov o podstatě věty*, „Cas. Mod. Fil.“ 1923-1924 р. т. X ст. 1-6. A. Meillet: *Remarques sur la théorie de la phrase. „Journal de psychologie“* 1921 р. т. 18 ст. 609-616. В. Порховський: Словосочетаніе и предложеніе, „Введеніе въ языкоznаніе“ 1916 р., ст. 152-157. 198-200. John Ries: *Was ist ein Satz*, Прага, 1931, на ст. 208-224 література. A. Sebeňaue: *Essai sur la structure logique de la phrase*, Париж, 1926. Тростниковъ М. А.: *Методика русского литературного языка*, Юр’їв, 1909 р., ст. 59-72: предложеніе. Д. Н. Ушаковъ: Предложеніе, „Краткое введеніе въ науку о языке“ М. 1913 р. ст. 74-81. Фотъ М.: *Грамматическое предложение и логическое суждение*, „Педагог. Сборникъ“ 1903 р., кн. 2 ст. 426-451 (переклад і розділу лінгвісти Fr. Kerga): *Die deutsche Satzlehre*, 1888. Fuksa O.: *Satz und Wort*, Reichenberg, 1925. St. Szober: *Analiza psychologiczna zdania*, „Zarys językoznawstwa ogólnego“, 1924 р. ст. 80-98. Е. Будде: Учебіо Вундта и Пауля о предложенії, какъ основѣ ученія о синтаксисѣ. „Ізвѣстія“ 1910 р., т. XV кн. 4. Н. Гаертнер: *Z podstawowych zagadnień składniowych: o cechach istotnych zdania, „Księga referatów“ II възду слов’янських філологів*, Варшава, 1934 р., ч. I ст. 22-26. В. Delbrück: *Grunderlagen der deucho-deutschen Satzlehre*, Берлін, 1920, вид. 4. А. Nehring: *Zur Begriffsbestimmung des Satzes*, „Zeitschrift für vergl. Sprachforschung“ 1928 р. т. 55 ст. 238-279

Іван Огієнко.

Артизм творів Степана Руданського.

(Докінчення)*.

15. Строфи.

Спинимося ще на строфіці віршів Руданського, в якій переважав чотирирядкова строфа з римами *abcb*. В рамках самої тільки лірики, на всіх 343 строфі, знаходимо 285 строф такого типу, — з того коломийковик 90 (всі), козачковик 72, колядковик 81, метро-тонічних 26. Далі, знаходимо ще 10 чотирирядкових строф із римами *aaba*, напр.:

Мене забудь, моя дівчинко,
Свокійко ший, щаслива будь,
Цвіти, на рожа, як калина,
Мене забудь, мене забудь.

Є в Руданського теж 15 чотирирядкових строф із римами *abb*, напр.:

І на беріг шиє скачу,
І здалека дівча бачу.
І потику йду на гору
До милої мої двору.

Далі, занотовую 6 строф п'ятирядкових із римами *aaba*, напр.:

І ари гробі не заплачє
Нікто в чумні.
Хіба чорвій круг закраче,
Чорва хмаролька заплачє
Дощем по місі.

Є в віршах Руданського теж 3 шести рядкові строфи із римами *abcbdd*, напр.:

Згадай мене, мила,
В тишку пригоду,
Як твої обручки
Звалиться за воду
І не вийде з глибини —
Тоді мене, мила, спом'яни.

Далі, 6 семирядкових строф із римами *abcbddd*, напр.:

Ой сіте мій, сіте!
Лушпиння горіха!
Де твої розкоші,
Та де твої втіхи?
Нудно в тобі, як в жеволі.
Тільки мука, тільки болі,
Ні болі, ві долі.

Крім того, 5 восьмирядкових строф із римами *abcbdded*, напр.:

І дівчина як квітка
Вас не рвало на косу, —
Вас вірвали, розірвали
Вітри буйні без часу.

* Ця праця Д-ра Миколи Гавришова не зберагеться окремою книжкою в видавництві «Бібліотека Рідної Мови».

І бев літ
На весь світ
Розвустили
Вязий дайт.

Вкінці, завважуємо 8 строф аналогічних до тріолету, з неправильними римами, напр.:

Засла мене не біда,
Засла міде.
Моя дівчина,
Засла мене не біда,
А дівчинка молода,
А дівчинка
Як халико,
А дівчинка молода.

Отже бачимо й тут доволі велику різномірність структури та авторову винахідливість. Однак ці позитивні сторінки виникають у порівнянні з величезною чисельною перевагою коломийки. Ця перевага причиняється до того, що при поверховому розгляді майже нікто не замічає фактичного багатства ритмічної, звукової та строфової будови поезій Руданського, і що ці естетичні прикмети треба докладним розслідом неначе відгребувати з маси придавлюючого їх коломийково шаблону.

16. Висновки.

Отак розглянувши та скраптеризувавши найголовніші елементи формальної структури творчості Руданського, а саме: поетичні жанри, мову, стиль, ритміку, інструментацію та строфіку, докладимо до ось яких висновків:

1. У творчості Степана Руданського заступлені майже всі поетичні жанри віршованої поезії, а саме: ліричний вірш, епічна поема, дрібна епіка, балада й драма. Кількісно переважає епіка, а якісно — лірика. Тому Руданського слід зачислити до психічно-художнього типу зображенево-чуттєвого, епічно-ліричного; тільки незначну роль грає в його творчості момент волюнтарно-драматичний.

2. Поетична мова Руданського пройшла часову еволюцію від застарілості лексичними, морфологічними й синтаксичними русизмами й полонізмами, до реалітивної

чистоти, — зберігаючи при цьому все свій подільський, говірковий характер. Дуже марканто виступав в Руданського нахил українізувати чумі Ймення та творити неологізми.

3. Стилістичні засоби творчості Руданського нав'язують дуже тісно до народньопісенної стилістики.

4. Ритміка творчості Руданського в 96 відсотках музична, народня, й виказує незвичайне багатство форм та комбінацій народніх дво-чверткових, чотиривісімкових і три-чверткових ритмів. В цьому огляді Руданський — один із найбагатших і найоригінальніших поетів 50-70-их років мин. століття.

5. Звукова інструментація творчості Руданського, а головно його рими — вбогі та монотонні, а причина цього — велика перевага коломийкового ритму та за'язаних із ним жіночих і граматичних рим.

6. Монотонність строфіки Рудансько-

го теж визначена чисельною перевагою коломийки, хоч у поодиноких випадках знаходимо в нього цікаві строфічні комбінації.

Загалом беручи, — формальний бік творчості Руданського має багато позитивних притаманок, що на свій час були оригінальне новаторство. Поезія Руданського — типу музично-ритмічного; ритмічне багатство й комплікованість грають у ній головну роль, тоді як стилістичні та евфонічні фігури відходять на другий план. Головно ритміці своїх творів присвятив наш поет дуже багато свідомої уваги, зумів ритми добре використати для естетичних цілей, — і тому його треба вважати за один із найбільших поетичних наших талантів типу музикально-ритмічного, хоч і на ньому фатально відбилася традиційна в українській поезії перевага некомбінованих, звичайних коломийкових ритмів.

Львів.

Микола Гнатишак.

Наша твердиня.

Поема.

7. Мій квітник.

Благословенна будь, о мово рідна,
Препішний раю мій у світі цім!
Душа моя, навік тобою плідна,
У зáзваті палас несомнім
Рясними квітами жаркого слава...

Багато їх в моєму квітнику!...
Ось тýги й смýтки квітка загадкова
Арому тóчить гостру і гíрку,
Щоб сéрцю не заснúти на чумяні.
А ось надіння квіти: творчий пак
І бárви їх зродились в Україні
В її чарівніших над всі ліснях.
Он там — червоні квіти крòви
Ще не загбених, ще свіжих ран,
Що їх завдає усім наш шлях тернивий
Чужих зневаг, прихýження, доган...

12. IX. 1935.

Гек пімети квіт бренить у зеленчуку,
Навбáч такий сіренький, без прикрас:
У закиснім чехáв він куточки,
Як спалахнуть йому наспінє час...
А тáм-он рáдошів щоденні квіти, —
Багáцько їх, та всі якісь дрібні:
Судíлось на вíку нам не радіти,
А волочить світами ямурні дні...
Та над усім найкращий, найміліший
Мій квіт — не слія, не тýги, не журбí:
Мій квіт, що в'яне від покбри й тýши,
А гордо кличе в шумі боротьби!...

Плекаю їх, розкішні квіти слова,
Душі мої образи святі,
Єдину втіху у моїм житті, —
Той мій квітник, що звéться — рідна мова!

С. Черкасенко.

Для одного народу — одна наукова термінологія!

Кожний культурний народ пильно плéжє свою національну науку, як могутчу основу національної культури. Плекає її всіма доступними державними й все-

народніми засобами, пильнющи створити їй найкорисніший ґрунт для всеобщного й нормального розвою. Національна наука — то правдива гордість

і честь всенародня, чому в її нормальному стані зацікавлений цілий народ. Стан і розвиток національної науки — то показник сили наріду, як самостійної нації, чому всі народи звичайно не склоняють своїх найбільших коштів для всеобщого розвою її (докладніше про це див. у моїй статті: „Творімо українську культуру всіма силами нації” в ч. б-м „Нашої Культури”).

Стан національної науки для наріду недержавного має ще більше значення, бо власне він показує ступінь зрілості такого наріду. Усім відомий факт, що саме високий ступінь розвитку української науки змушує держави, де живе український нарід, уважніше до нього ставитись. А коли так, то й ми мусимо оточити свою науку найбільшою й найтеплішою опікою, по-матірному ніжно й чуло ставлячись не тільки до науки в цілому, але й до її окремих — навіть найменших — членів. Тільки в наріда, що не став ще свідомою нацією, що не має чуло розвиненого почуття всенаціональної гордості й чести, тільки в такого наріду можливе байдуже ставлення до заслуг своїх учених, а то й публичні особисті некультурні випади, що звичайно шкодять цілій науці.

В розвитку національної науки безумовно велику роль грає наукова термінологія. Термінологія — це зовнішня форма науки, що дає змогу легче й глибше науково працювати, чому стан наукової термінології завжди свідчить і про стан національної науки. Ось через що кожний культурний нарід так багато працює для вироблення доброї й широко розвиненої національної наукової термінології.

Добра, влічно складена національна термінологія надзвичайно корисна для науки, бо сильно допомагає не тільки глибшому зрозумінню її, але й її більшому поширенню. Загальновідомий факт, що невідповідна термінологія відстрашувє від науки, робить до неї ніхіть і тим самим засуджує її на мідіння.

Термін — це зовнішній знак певного наукового розуміння. Найперша вимога від кожного терміну — щоб він найвідповідніше передавав словане в нім розу-

міння. Звичайно це не легко дістеться, чому в кожній науці всіх нарідів світу поруч удалих наукових термінів маємо й невдалі.

Культурні наріди звичайно пильнують виробляти цілу свою власну наукову термінологію, як закінчену систему, цебто підкладати національні основи під свою науку. Це праця дуже тяжка й відповідальна, й потребує спільної довгої праці всіх наукових робітників. Національна термінологія приносить нарідові — особливо в початкових школах — величезні христі, допомагаючи широким масам легче розуміти наукові досягнення. Справді, математичний термін „центр“ добре відомий інтелігентним колам, хоч сам по собі нічого нам не говорить, але безсумнівно, зартніший свій національний термін „осередок“, бо Його — як свого рідного — широкі маси легче сприймуть і глибше зрозуміють, чому допоможуть своїм значенням і інші слова цього кореня: середина, середній, середвище й т. ін. Звичайно, доводиться сильно пильнувати, щоб свій науковий термін справді легко передавав укладене в нього розуміння й не викликав інших розумінь, бо власне ці інші все будуть згадуватись, а тим самим зменшувати ціну терміну (пор. російське „падеж“: граматичний і „падем скота“).

Із усього вищесказаного став ясним, яке величезне значення для науки, а тим самим і для наріду, має усталеність і одність наукової термінології. Значення це те саме, що й одність для наріду літературної мови й вимови та одність правопису. Одна спільна наукова термінологія приносить нарідові величезні культурні христі вже хоча б тим, що ввільняє всіх учених від тяжкої праці завжди виробляти терміни (що вимагає великої праці) й дає їм тим змогу нормально працювати в своїй науці. Усталений термін став спільним всенациональним добрим не тільки для вчених, але для цілого наріду. Уже тим самим він легче й глибше сприймається широкими масами, а це допроваджує до збільшення культури нації. Як соборний та усталений правопис допомагає цілому нарідові бути „грамотнішим“, так само

Й соборна термінологія робить народ культурнішим.

Крім того соборна наукова термінологія, одна для цілого народа, приносить йому величезні політичні користі, бо зроджує й підтримує в народі глибоке почуття одності, так потрібної особливості для народа недержавного.

Одність і усталеність наукової термінології приносить нардові стільки культурних і політичних користей, що звичайно кожний народ всіма силами прагне до неї. Раа уставивши свою термінологію, кожний народ міцно її тримається й не поспішає міняти, хоч би вона була в дечому й недосконала. Не міняє, бо стало вже за аксіому, що одна соборна наукова термінологія (як і правопис), навіть недосконала, приносить нардові більше користей, а ніж термінології індивідуальні, хоч у дечому й ліпші. Цим пояснюється, чому в народів віками тримаються невдалі терміни, такі, як наше „підмет“ (із XVII-го віку), або російські: „глагол“, „падеж“, „причасті“, „родительний“ і т. ін., хоч окремі вчені нерав уже подавали терміни досконаліші. Термін, що став всенароднім, тим самим є вже величезна культурна цінність, в тому міняти його не корисно.

Глибоко розуміючи важу наукової термінології, Всеукраїнська Академія Наук іще в 1921 р. заложила величезний „Інститут Наукової Мови“ в Києві й притягла до праці в ньому сотні вчених (див. про цього нашу статтю в „Рідній Мові“ ч. 2 за 1933 р.). Академія Наук стала на шлях створення соборної національної термінології, й витворила що термінологію так широко й удало, що її позавідував би не один культурний народ. Свідком і результатом цієї величезної праці повосталися десятки цінних словників із найрізніших наукових ділінок, — головний фундамент нашої науки на ціле століття вперед, правдива основа нашої наукової гордості. Наша ж, чужий уряд в Україні руками наукової мови малограмотного А. Хвилі, заступника Комісара Освіти, затримав що величну культурну працю, сліпо звучіїї контреволюційною. Кажемо „затримав“, — бо спинити цієї праці не вможе

жодна урядова сила, й вона при першій змої мусить відновитися, розірвавши всі штучні тами, як весняна вода.

Уряд запроваджує в Україні, як то бачимо і в Росії, головно інтернаціональну, переважно латинську термінологію. Не бачимо в тому крайньої небезпеки для розвитку нашої культури, — національна наука швидко розвивається й при інтернаціональній термінології, — не буде тільки мати вона свого остаточного завершення, що надає їй свою національну термінологію. Уважаю це віль, що знання інтернаціональної термінології в кожній науці єдине потрібне, бо дав змогу легче вживати з тією науковою кожного народа, що вживав такої термінології. Думаю тільки, що поруч терміну інтернаціонального треба б культивувати й свій національний, пильніючи запроваджувати соборну національну термінологію. На цьому інтернаціональність більшовицькому нічого не втратила б, зате національні народи звінчили б свою культуру. Треба ще не забувати, що російська наука не має повної інтернаціональної термінології, — має її головно для наук математичник та медичник, а інші науки все одно мусять виробляти свою національну термінологію, напр. граматика.

Мовознавство, особливо граматика, є наука, що в ній віддавна народи виробили — лоза латинською — й свою національну термінологію. Нема тепер культурного народа, щоб не виробив собі повної граматичної термінології, обов'язкової для всіх шкіл і для всіх підручників. Соборність граматичної термінології потрібна кожному нардові насамперед, бо ж граматики навчають скрізь одночасно з правописом.

Для народу українського, що втратив свою державність і поділеній тепер поміж чотирьох держав, соборність наукової термінології — як і соборність літературної мови й вимови та правопису — принесе величезні користі не тільки культурні, але й політичні. Така термінологія завжди нагадуватиме нашому нардові — де б він мі жив, до якої держави не належав би він — про його всенаціональну одність. Одність граматичної термінології принесе нам і величезні

культурні христі, бо помітно збільшить серед широких мас граматичні знання, й надзвичайно полегчить школі навчання граматики. Нехай термінологія Й недосконала, аби тільки одна, — христі одності покриють інші недостачі. В одності ж сила, вигода й христі.

Отож, не тільки всі наші наукові робітники, але і цілий наш народ мусить глибоко зрозуміти й зреалізувати надзвичайно потрібне нам гáсло: Для од-

ного наріду — одна наукова термінологія!

Запровадьмо найперше хоча б одність граматичної термінології, — її усталіла вже Академія Наук, і в Великій Україні давно вже існує наказ уживати тільки її. Нехай же і в нас усі граматичні підручники, всі граматичні статті, а за ними й усі школи вживають тільки однієї академічної граматичної термінології.

Redošč. 15. VII. 1935. Іван Огієнко.

Здріблі форми в українській мові.

(Завважі до психології української мови).¹

Українська мова во всіх іndo-европейських мов має найбільше здріблених слів, і в зв'язку з тим насувається питання, чому це приписати,² — чи це може вияв однієї з головних рис відрубности психіки української нації, і що саме вплинуло на її сформування.

Творцем української мови був донедавна виключно український селянин, цей підставовий зруб усякої нації, а одноке твориво нинішньої української нації, а наша літературна мова на'язана до т.зв. народної мови, та ще й досі свої основні сохи черпає головно з неї. Відси в нас загально подивлюване багатство форм і словника, тут і корінь дальших можливостей розвою нашої мови. Правда, з погляду словного засобу деякі іndo-европейські мови випередили українську мову, згадати б хоча мову англійську чи німецьку, але коли розслідити близче ти справу, то легко зauważимо, що в них чимало слів, утворених штучно, пр. німецьке *Donnerstag* — четвер, або це тільки відповідно виполіровані чужі слова, пр. англійське *village* — село від латинського *villa* — сільський дім.

Селянин завжди глибше відчуває красу природи, ніж міщухи та інтелігенція. Головно ж український селянин має на те ще більш даник, як селянство інших європейських націй. Злошились на те три обставини: сильна домішка азійської крові, відсвіжувана постійно століттями,

краса української природи, а зрешті — наша історія.

Цю народи Азії обдаровані більшою уявою, як інші народи світу, та що в них при тому чимала здібність дати вислові чи то в словній формі, чи то в ручній роботі щій уяві, це річ загально відома. І саме одним відблескам домішки слідньої крові треба приписати неавичайне багатство наших народніх пісень, дум, переказів, вишивок і інших ручних робіт. Краса ж українських земель не тільки не позволила зникнути цьому природному естетичному наставленню української психіки, але навпаки — піддержувала й підсилювала його. Й треба приписати також те, що психіка українського народу (селянина) увільнилась скоро й без зайвих потрясень від звичайніших первіснихлюдів т.зв. жорстокостей, естетизувалась не тільки вширину, але й углиб. Останньому допомагав головно ж той історичний факт, що український народ ніколи не був нацією-галапасом на чужо-національному організмі. Краса природи знайшла пригожий моральний ґрунт.

Так ото через відчущення української інтелігенції й міщанства, нинішня українська нація, завдяки однокому донедавна її репрезентантам, селянинам, зберегла накили первісної психіки, наставлення до уявного світогляду, підсилюване постійно домішкою крові скідніх народів, ані трохи не діткісним штучною й морально хиткою європейсько-американською культурою, накили, що, під впливом краси української природи й відповідного розвою історичних випадків,

¹ Друкуюмо цю статтю за дискусійну. Ред.

² Див. „Рідна Мова“ ч. 5 (29) за 1935 рік стор. 232. Завважа Д-ра В. Бабія.

розвинулися у високо моральний естетизм. А естетизм обіймає не тільки наставлення до уявного світогляду, але також наставлення до відчування краси, що йде тісно в парі з тією цілою психікою, що звемо ніжністю. І саме ця ніжність вишилася між іншим також у здрібнілих формах української мови. Коли б у нас була т.зв. вища верства, вона була б пробувала творити штучну літературно-наукову мову, і леди чи допустила б ці здрібні форми, що, на її погляд „не лишували б” із таких чи інших поглядів вимodelюванню мови. Але що в час цієї верства не було, то розвози мови керував не сухий, тверезий і безглядний інтелект, а ніжне почування. Коли ж ізгодом появились перші творці української літературно-наукової мови, то вони чи то зв'язані органічно з селянством, чи то люди, що живуть почуваннями (письменники й поети), чи то врешті з вдячності для селянина, що зберіг українську націю від загибелі, прийняли всеціло Його готову мову Його мову техніку, та й за її законами розвивають далі.

Мабуть, чималу роль відіграв тут іще той історичний факт, що український селянин довгі віки був постійно поневолений, гноблений і кривджений (кріпацтво, панщина). Не маючи змоги віладувати своєї енергії назовні, прикований волею дужчих до землі, „увійшов у себе”, заразився поголовно інtraver-tivом. Придушений ликоліттям, недолею й неволею, висміяній і понижений, зробився більш вражливим на все те, що апелювало до почувань. Відомо, що недуга, нещастя, горе, недостаток чинять людину вразливішою і навіть ті, що в розпути стали злочинцями, звичайно відзначаються значно більшою ніжністю, ніж годовані, вдоволені, з добрым самопочуванням, певні себе, авторитетні, зовнішньо моральні „добродії”

Ніжність, викликана первісним естетичним наставленням, поглиблювана й уморальювана з одного боку красою української природи, а з другого — історичними випадками, шукала вислову в першу чергу в словесній творчості. Це саме й дало своєрідну закраску нашій

народній пісні, що перевищує також числом народну пісню інших європейських націй. А чуттєвий зміст цієї пісні вимагав відповідної форми, жіночої, зворушливо-пестливої, якої вживав хоч би мале дитя, коли виповідає свій біль.

Але ця ніжність не знайшла б вияву в здрібнілих формах мови, коли б не та обставина, що в селянській верстві творцем мови є головно жінка, звичайно вже завдяки призначенню й тільки питомим фізичним своєрідностям, до ніжностей податливіша за чоловіка. І це саме мусіло вплинути на характер української мови, надати їй своєрідну ціжу, що сиально відрізняє її від тих штучних мов, яких творцями й видовниками була т.зв. інтелігентно-міщанска верства, що донедавна діяла виключно через чоловіків, і де жінка була тільки датнім додатком.

Говорячи до дітей, мати звичайно старається вживати якмайчастіш здрібнілі слів, де-не-де навіть степенев здрібнілі форми, що згодом засвоюються дітьми та дорostenом, головно жіночим. Але коли в селянській сім'ї переїжджає згодом ці форми також чоловік, то в інтелігентній вживав він їх тільки деколи, звичайно тоді, коли не чув їх ніхто сторонній, але вистерігається їх пильно в прилюдному вміткові. А українському селянинові було ще тим легше піддатись підо вплив жіночої форми вислову, що, як уже вказано, з природи мав він велику сильність до зворушливої ніжності. Все таки навіть він борониться перед її виявом, а на доказ вистане навести хоча б дві наші пісні: дівочу й парубоцьку. У першій багато здрібнілі форм, у другій — або дуже мало, або й цілком їх бракує. Коли ж часами й стрічаємо їх також у тих піснях, що співає парубоцтво, як от хоча б у пісні про Довбуша:

„Людське кровлю не водяда. —
Проливати не годиться!”

то нема сумніву, що ці пісні зломили дівчата, а чоловічий світ вже згодом перейняв їх від них. А згадані психічні питоменності української психіки, питомі не тільки жінкам, але й чоловікам, тільки улегшили це переїняття й зберегли ніжно-пестливе форми слів у такому виді, який надали їм жінки.

До психічних відрубностей, питомих українській нації, належить між іншими ще й те, що в нас у обопільних відношеннях доросту й старших людей, а навіть у віці між 25 і 50-тим роком життя, навіть інтелігентсько-міщанської верстви, меншу роль відіграв багатство,

походження, суспільне становище, чи науковий ступінь, а зате велику вагу прив'язується до різниці літ. І це можна звести до опертя нашого життя на народні маси. Але докладніше про це кольсь іншим разом.

Варшава.

П. Кривоносюк.

Новотвори в сучасній українській мові.

IV. Прикметники.

У сучасних прикметниках бачимо великі зміни. Насамперед зникають дієприкметники на-учий, -ючий, -ачий, -ячий, так часто вживані в Галичині, а на інше місце приходять прикметники легко збудовані, коротші й кращі. Найбільше творить їх в Україні, але в нас теж повстаеть їх досить багато.

Як утворенні іменників перше місце займають наростики -ка, -івка, -ник, -ець, так у нових прикметниках найбільшу роль відіграє нар. -ний, а далі -ливий. Ще зають теж дуже поширені в Галичині прикметники в пасивним наростком -ний.

Найчастіш повстають нові прикметники від дієслів: непроломний Дік. 104, виконний (давніше виконавчий з поль.), віправний Ібс. 159, обновний, відновний, освіжний, осудний, удачний, запаморочний, розговорний (мова, Д. 22, з рос.), вичерпний — гал. вичерпуючий Лейт. 153, перекидний Мик. 355, відмолодний — що відмолоджує Д., причайнний Любч. 35. Ці прикметники повстали з дієприкметників, і що їх первісну вдачу ще відчувається в значенні. Всі вони утворені від зложених дієслів, а не від простих.

Дієслівного походження, але з двох слів складені прикметники: широкомовний Лейт. 20, всеосляжний, всеприймовний іб. 13, від одного слова: бомбардівний літак Нд. 1/35. Зломені з заперечкою: неагасний, занехотний. З іменників повстали: договірний (учитель — контрактовий, Д. 244/34), занепадний Лейт. 16, одчайний, ініціативний Д. 322/34, в прислівників: навпачний — противний Нд. 35/34, дотеперішній.

Трапляються в радянських виданнях замкні новотвори, з трудом виковані при допомозі словників, часто перекладені з російськими й тільки трохи виділжені:

абезнадієний — позбавлений надії з рос. обездеженный Ібс. 199, відпровідний Лейт. 18, сумісний (рос. совместный, Гол.), або сміливі новотвори: стрімголовний.

До цієї групи підходять частково пра-кметники з поширеними наростиами: -льний, -ольний, -яльний, -ильний, -ю-вальний, а саме: збиральний (у вислові з-а кампанія — праця для збирання збіжжя, Д. 184/34), перекональний — що переконує, може переконати. рішльний — що вирішив Д. 245/34, рішальний — що вирішує Д. 286/34, розяснювальний, поясняльний Д. 223, 293/34, більшільний — що побільшує (у вислові б-е школа, Нік. у Нб. 26), (с)приймальний у висловах „сприймальна стація“ (радія Д. 274/34) і „приймальна карточка“ — для одержання авдієнції іб. 286/34, швальний — до шиття, рос. швейний, в Укр. вживали дяжкий час „шитний“ Д. 285/34, писальний — до писання (машина), вирівняльний — що вирівнює Д. 299/34, незин-шальний — що його не можна знищити Д. 327/34.

Як бачимо, наведені справжні неологізми мають різні функції: 1) заступають дотеперішні активні дієприкметники й такі в найбільше, й тому ми відчуваємо до деякого ступеня подвійну природу (вдачу) цих слів: прикметникову й партіципіальну, 2) заступають і скорочують окремі вислови (приймальна карточка), 3) заступають пасивні дієприкметники й мають певне значення „можливості“, подібно, як німецькі прикметники з нар. -bar (егтейхбар), або французькі з нар. -able (уссеребль), але це бував рідко¹.

¹ Проф. Іван Огієнко: „Рідне Писання“, 1933, стр. 60 вважає, що ці прикметники мають тільки активне значення. Але в „Рідній Мові“ 1935 р. ч. 4 ст. 165 він підкреслює й пасивне значення їх.

Усі вичислені новотвори повстають тільки від дієслів. Деякі з них виглядають трохи штучно (роз'яснювальний), головно тоді, як мають багато складів (5 або більше).

Наростки: *-иний, -енний, -аний, -аний.*

Наросток -иний: меншинний (від імен. меншина, наросток визначуб приналежність), зате в слові „квілинний“ (= що квілить, заступає дієприкметник). Інші новотвори лоходять від дієслів і заступають дієприкметники пасивні з певним відтінком цієї „можливості“, про яку я вгадав недавно. Проф. Огієнко¹ висловлюється про такі прикметники досить загально, що вони „ясно задержують ознаку дії“. Слів цих записав я кілька: спасений — що спасає, може спасти (Гол.), невпійманний — що Його не можна впіймати Наз. 12/34, невгаваний — що не вгаває, що Його не можна вгинити Мик. 112, роздрижаний — що почав дрижти, що постійно дрижить. Ці субтельні рівні значення прикметників у нас ще не знаходять зрозуміння, але в В. Україні їх добре відчувають, і тому Голоскевич у своєму Словнику подав дуже часто паралельні форми дієприкметників (*и, нн*), напр.: недозволений — заборонений, недозволений (що Його не можна дозволити), недотрканий і недоторканий. Нар. *-аний* стоїть тільки при дієсловах перекідних, а тоді форму „невгаваний“ можна пояснити собі впливом аналогії.

Дуже поширений у новотворах нар. *-ливий*, що творить нові слова від дієслів: завбачливий — що передбачуя, переконливий — що переконув Д., довірливий Любч. 40, недотркливий ів. 69 1) такий, що Його не доторкають і 2) що Його не можна доторкати², тримливий Наз. 14/34, приголомшливий Лейт. 36, захопливий — що захоплює ів. 46, Д. 246/34, добродійливий Лейт. 97, загробливий (Мик. 148, Д. 293/34), приемливий³ — що Його можна прийняти (Д. 219/34),

¹ Ibid. стр. 61-62.

² Голоскевич у Превописному Словнику подав за це 2 слова: недотрканий і недоторканий.

³ Перекладено з рос. пріємливий. Це слово перекладано різко: приймований, праймальний, а певіть прийняткий.

гульливий Любч. 23, 54. Проф. Сімович (ор. сіл. стр. 185) стверджує, що нар.-ливий означає дукові й фізичні прикмети, і це справді є очевидне при деяких із наведених прикметників (напр. завбачливий, довірливий і і.), але при деяких дуже виразна ще їх дієприкметникова вдача, а також і другий семантичний відтінок, як напр. у прикметниках: приемливий і недоторкливий. Деякі новотвори важкі і штучні, довгі й незугарні, як: приголомшливий (перекл. з рос. ошеломляючий), добродійливий, приемливий. Смілий неологізм „гульливий“.

Нар. -лий вигладжує галицькі архаїми й заступає давній нар. *-ший*: померлий (= померший), минулій (= минувший, що донедавна було грамат. терміном у шкільніх підручниках), а також у слові удалий Д. 329/34, хоч звичайно вживають удачний, а навіть з рос. удачний. На окрему увагу заслуговує прикм. відсталій — поль. *zaſoſanu*, що в нас загально прийнявся, хоч у рос. мові в „отсталый“ і тому вважають Його теж русизмом; ані Проф. Огієнко, ані Голоскевич у своїх словниках Його не поміщують. Прикметники на *-лий* повстали від давніх предикативних дієприкметників за додатком родових закінчень.

Наростки -ущий, -ючий — це закінчення дієприкметників, що стали прикметниками й визначають постійну прикмету, хоч деякі новотвори затримали це значення дієприкметникове: разючий перекл. поль. *goźdſu* (Проф. Огієнко¹ подає „разячий“, інші „разливий“), всевідущий — що все знає С. 22, владущий — пануючий (в-і класи), всежерущий Лейт.

У новотвореннях прикметниках виступає тем нар. *-чий*, і то виключно в Галичині, а це вказує на вплив польської мови, де таких прикметників багато: згідчний — згідливий С. 22, зарадчий (поль. *zagadczy*, Ibid.), підготовчий, ви-відчий.

Уживають тем у прикметниках нар. *-мий*, що давно творив дієприкметник пасивний. Найчастіш трапляється це в галицьких авторів, але нераз попада-

¹ Словник місцевих слів, Жовква 1934, стр. 87, витягнуто з екороч. См.

ється і в наддніпрянців: непримиримий Мик. 169 — непримирений, непримирений (Гол.), незносимий Мик. 309 — нестерпний, невловимий — нескопний ів. 311, немислимий — не до подумання, неможливий Д. 1/35, недопустимий (= недопускальний), неарушими — незрушний, незаступими — незаступний, неспалими — неспальний, неспаденим (усе в газет). Інші наростики виринають рідко: -овий, -евий (приналежність і похідність): з'їздовий С. 22, лучбовий — комунікаційний Д. 194/34, віддовженевий віддовжний (перекл. з польського oddłużeniowy, Д. 340/34), -ацький, -ицький: читацький, Лейт. 64, пригодницький роман Д. 244/34; -івний: панівний — пануючий (Нд. постійно, Ог. См. зазначує, що це рідковживане слово), -истський, -істський у чужих словах у Радянщині: марксистський (ж-

ливий вбіг шелестівок „стськ”, неможливий у нашій мові) — марксівський, або марксистський, індивідуалістський — індивідуалістичний Лейт.

Від багатьох згаданих прикметників творяться тепер дуже часті іменники уявні, а ще більше прислівники: неаграйно — негармонійно Любч. 36, надсадно ів. 57, знеокотно Нд. 30/31, завбачливо, уабойно (стислі уста, Любч. 47). Відівслівні прислівники дуже люблять наддніпрянці, між ними Винниченко.

В прикметникових і прислівникових новотворах дуже багато приrostків, і то здебільш прийменників, чого в народній мові майже нема, напр.: каокружний, прикінцевий, беззакидний, подійсний (стан Д.) Й ін. (Далі буде).

Перемишль.

Євген Грицак.

Правописний хаос.

Др. В. Сімович: „Правописний хаос?”, „Діло”, ч. 5, 1935 р.

У цій статті автор проводить думку, ніби правописного хаосу в нас нема, ніби наявний стан можна вважати за нормальній, бо справа правопису настільки малозначна, що різниці правописні не повинні нас непокоїти.

Оптимізм автора не відається мені оправданий. Не переконують і його аргументи.

Др. В. Сімович, приймаючи гасло проф. І. Огієнка: „Один народ — одна писемницька мова”, „зовсім не розуміє” гасла — „один правопис”, хоч, здається, мовознавець добре знає, як сильно графіка впливає на вимову, цебто на чистоту літературної мови. Далі, для автора вирішальним моментом у правопису є фонетика, але ж сучасні фонетичні закони нашої мови вимагають не тільки форми „інший” (зам. „інший”), але й гинший, енший, иничий й т. ін., — якщо підемо за фонетикою, (якого говору?), чи будемо мати одну літературну мову? Сумніваюся.

Не можемо собі позволити на повільне кристалізування приписів, бо якщо будемо, як бажає це автор, „багато дечого” вияснювати, то ніколи не матимемо пра-

вопису. Власне в правопису потрібний аподиктизм. Учені можуть з існуючим правописом не погоджуватись, можуть ламати на цю тему пера, але тільки на сторінках фахових органів, як це роблять культурні чехи, — щоб непотрібно не баламутити широких мас.

Неясна думка Др. В. Сімовича про потребу устійменого правопису в школі, й про необов’яковість його „у житті, у пресі, в письменстві”. Припускаю, що автор мало знає місце життя, де українська школа є далеко не всюди, а преса сягає навіть на Полісся. Так, іпр., видання „Просвіти” мають тепер ширший обшир впливів, аніж школа. Отож, у нас читати по-українському часто вчаться з преси; для нас преса часто важніша від школи, а тому мусимо ставити дуже високі вимоги до мови наших видань. З другого боку, людина, навчившись у школі одного правопису, бере потім книжку, газету й не вірить очам своїм — замість „інший” там, напр., „инший”. Чи це допомагає поступу нашої культури, нехай вирішить сам автор.

Ще: це тільки наш правописний хаос (без питальника) винен, що я не можу так само швидко прочитати однакове число сторінок в українській мові, як

в мові „нормій”, але зо стислим правописом. Бо по-українському я мушу дійсно читати кожне слово все до кінця, а не проскачувати по ньому очима, як це б належалося. Що правда, радянські видання, в витриманим правописом, читаю скоріш, аніж львівські; американські ж — зовсім але. Якщо, в процесі читання, я привичавші за початковою літерою І й за середньою довжиною напису усвідомлювати собі „інший”, то, безперечно, потребую якусь частину секунди затриматися, доки не зорієнтуюся, що слово з початковим І може означувати це саме.

Особливо легко читається мені книжка, друкована з апострофом. Око по цих значках, що чітко сягають понад однозначно задруковані рядки, дуже легко пізнає різні „п'ять, в'язати” й скоплює сразу цілі рядки, що їх значення усвідомлює наш приймач-розум. Взагалі, питання, — як сильно полегшує читати апостроф, і та інші відмінні літери й значки, варте, щоб на нього звернути більшу увагу. Др. В. Сімович, що в своїй статті часто виходить із практичних засновок, повинен би був це зважити.

Яскравий приклад, як потрібно для темпу поступу культури устійнити правопис, має я, читаючи це ж число „Діла”, де на ст. 16 мене збентежило написання в заголовку „Вісти”. Я настільки привычавшіся вже до форми „Вісті” в назві одного з наших часописів, що вирважно відчуває якісну затримку в процесі читання, — відчув, як вір зупинився окремо на цім слові, аж доки розум ме сприйняття його, як „Вісті” — навовний множини від іменника жіночого роду „вість”. Але що ж, — виявляється, що людина мусить навчитися в школі одного правопису, щоб потім „у житті, у пресі, в письменстві” вчитися різник міжливих правописів наших учеників, письменників, редакторів.

А що казати про „зоровий” тип людини, що й мислить друкованими чи писаними поняттями-словами? Чи зможе без графічно чітко очеркнених понять,

без усталеного правопису, без кодифікованих написань прогресувати її духове життя?

Цілком невідповідне покликання робить автор на правописне розбиття в росіян. Правопису, відмінного від загального, тримається тільки політична еміграція, що цим підкреслює своє відчуття від Радянщини; отож, бачимо, що правопис тут підкреслює виражене розбиття одного народу. Усі ж наукові європейські журнали (напр. „Sylvia”, „Вуголіnoslavica”), друкуючи по-російському, уживають звичайно офіційного нового правопису. Зрештою, тільки велике нещастя цього народу створило там правописний заколот. Свій же розцвіт Росія перебула, уживаючи тільки одного стального досить трудного правопису. Що більше, — Англія зо своїм несамовитим правописом найкращий приклад. І чи не пророчиста тенденція устійкити графіку під час сучасної консолідації всієї Німеччини?

Генералізувати ж незначні правописні недомагання деяких народів не можна. — вхінці це ж лодний аргумент, ані приклад, вартий наслідувати. Правда, маємо сумну потіжу, що ще гірше справа в білорусів, що мусять творити, мислити, жити, уживаючи рівночасно гражданки й латинки. Але чи не тому, між іншим, вони в заміладі, що мають зевелике багатство правописно-графічне?

До речі, д-р В. Сімович, як сам зауважив у своїй статті, прихильник латинка, „яка згодом таки колись у нас прийметься“. Учений, безсумнівно, має свої міркування, через що саме латинка „мусить“ затріюмфувати. Не знаю тільки цих аргументів, бо латинка не передає кращі звуки української мови, не зручніша читати, на мій додгі віки не творилася українська культура.

Маленьке спростування: г в чужих словах академічний правопис зовсім не вживав, отож не треба собі сушити голови, де ставити що літеру.

Варшава. І. Коровицький.

Хто розуміє свої рідномовні обов'язки, той підтримає „Рідну Мову“ й поплатить їй свої борги!

Назви осель Ліського повіту в ХV-м столітті. (Докінчевка).

Лісько. Про це місто в 10 згадок ув актах. Перша з них з 13. IX. 1441 р. У цій записці говориться про поділ спадщини поміж Маргаритою, дружиною власника Великого Кузьмина, й перемиським каштеляном Миколою. В цій записці місто зувертється „Lyesko“. В записці з 10. XI. 1443 р. дав Іван Кміта під застав „Liesko“. Року 1452-го зувертється воно „Liesko“, в записці 15. II. 1457 р. „Lesko“, з 30. VI. 1473 р. „Leszko“, з 30. VI. 1480 р. „Leszko“, з 23. VI. 1489 р. „Leschko“, з 26. VII. 1491 р. „Lesko“. Назва „Lesko, Liesko, Leschko“ неправильна. Виводиться вона — на мою думку — від слова „лесь“¹, бо довкола Ліська росло давніми часами багато лісів. Пізніші документи, як пр. з 1564 р., наводять уже правильну назву „Lisko“ („religiosus Hticz, pop de Lisko“).

Монастир називається в актах „Manaslerz, Maneslerz, Manestyrz“, адвічі „villa Monastir“. Перший раз стрічається ця назва в записці з дня 13. IX. 1441, що про неї писав я при назві Лісько.

Мічкович згадуються перший раз також у цій самій записці з дня 13. IX. 1441 р. як „Myczkowce“, далі — починаючи з 5. VIII. 1479 р., а кінчаючи на 2. XII. 1500 р. — зувертється вони „Myczkowycze, Miczkowicze, Myczkowcze, Myczkowszcze“. Тепер зуверть Його Мічкові, хоч правильна назва Його Мічковичі, й так називають село старі люди.

Мхава. Це село згадується перший раз у записці з 14. III. 1463 р. Записано там запоруку о. Загочевського та кметів із Загічев („Zahoczow“) та Мхави, що Ванько, knaz de Mchawa, явиться в суді в означеному реченці. В другій записці з 22. I. 1471 р. Петро з Бойщ забезпечував на Мхаві віно своїй дружині Маргариті. В записці третій з 19. III. 1493 р. шляхетна Марта, дружина Івана Лашньовського з Довжнева, продає за згодою чоловіка свою п'яту частину сіл „Boyska, Belchowka, Magna et Rurga Volycza, Zahoczewe, Mchava“, спадщину по дідові та матері (dzadowyszny, tacszerzyszny у babyszny). Записка з 11. VI.

1493 р. стверджує, що всі вище згадані села дарує Петро з Бойщ на довгоття своїй дружині.

Поляна згадується в записках, 23. VI. 1489 р. як „villa Polana“ в зв'язку з забезпеченням віна Станіславом Кмітою своїй дружині Катерні.

Пораж згадується в записках, починаючи з 17. VII. 1436 р. („Porasch“), 22. IX. 1479 р. („Rogasz“), 15. III. 1502 р. („Porash“), а також раз як „Rogasze“. Первісна назва цього села „Kunzendorf“, а згадується її в VII томі актів гродських і земських. У цій записці говориться, що горожани Сяніцької землі, Йосиф Оляг („Olah“), син Петра, дістав цю оселю 1383-го р. від угорської королеви Марії за відані їй та угорському королеві Людовикові послуги.

Постолів згадується в актах понад 25 разів (перший раз дия 12. VIII. 1424 р.), як „Poslolow, Poschlów, Poslholow“.

Постолова Воля згадується в актах як „Poslolova Vola“ понад 20 разів.

Ральське (тепер Райське) згадується в багатьох записках як „Ralskye“. Перша згадка з 13. IX. 1441 р. Правильна назва Ральське, походить від „рало“. Місцеве й дооколишне населення ще й тепер називає село „Ральське“.

Середнє згадується перший раз у записці з 1. VII. 1437 р. як „Szrednye“, далі стрічається це село під назвою „Szedne, Szrednye, Szrednye, Sredne“.

Стежнида. Запискою з дня 20. III. 1498 р. забезпечув Матій Баль віно 210 гривен (marcas) своїй дружині Анні на селах Zyernicza, Volkowa, Bukowycz, Shleschnycza et Jablonka.

Суповате зувертється в актах дівічі „Sankowalha“.

Соліва згадується як „Solyna“ дия 23. VI. 1489 р. поруч із Журавником.

Ступосав зувертєся колись „Vola in Puvio Sluposan“. Про неї згадується в записці з 23. VI. 1489 р. поруч із Журавником.

Тарнава (тепер Тарнава) згадується в актах понад 200 разів як „Tharnawa, Tarnawa, Tharnawy“², а кількакратно як Tharnawya.

Творчіше згадується в записці з 23. VI. 1489 р. як Thworgzynne, поруч із Журином.

Угерді зується Vhercze (13. IX. 1441 р. і 12. VI. 1445 р.), та „Huhercze” (15. II. 1457 р.).

Хмільник згадується раз тільки в актах вищого німецького суду з 1425 р. (Sbisco scullelus de Chmyelnik).

Чашин згадується в актах 20 разів

(перший раз 17. VI. 1424 р.) як „Czeszyn, Czaszyna”. Від цієї назви беруть назву власники села Czaszyński або Czaszynski.

Яблівка згадується теж у актах більше разів як Yablonka.

Ямівді згадуються як Yaunkowcze (17. IX. 1441 р.) та двічі як Iankowcze (10. XI. 1443 р. і 15. II. 1457 р.).

Сярік. Франц Коковський.

Назви частин воза в західніх бойків.

Назви зібрали спершу в селі Бусо вищах Турчанського повіту. Їх порівнювали з назвами по інших місцевостях Бойківщини, а головно — з назвами сіл Яворова й Сянок біля чехословацької границі, Ясениці Замкової та з назвами Старосамбірщини.

Вів — це назва загально вживана; подекуди вживається й фіра.

Теліга передня й задня — це передня або задня частина воза з колесами вкупі. На передню частину воза в Яворові стрінув я назву скрещт. В Старосамбірщині теліга означає загально колеса при плузі. В Старому Самборі те саме зується теліжкі, а теліга означає задню частину воза.

Вісь (род. оси або вісі), коли вона залізна, а коли дерев'яна, то підтобка; у Б. Грінченка підтобки = дерево, що лучить передню частину воза з задньою.

Абштом (абштик), у Яворові абштук — це дерево, що прикриває вісь. У Стрільбичах є на це назва авлόжниди.

Насад знаходиться на абштоці (заломниці).

Стёгна — це бічні дерев'яні рамена від насаду, що держать м. і. дишли. В Яворові й Сянках зується вони сніді.

Дишель (род. дишия) — загально вживана назва.

Вертлюж в на насаді в передній телізі. В Яворові більш уживана назва в рівно ж вертлюж, однаке уживается ще й назов: обертень (обертинь) або ырутіль. Обидві останні назви вживані й у Сянках.

Ручиді — це бічні палики у вертлюсі.

У задній телізі вертлюда нема, а тільки насад і задні ручиці. Їх піддержують люшні (одн. люшня). В Сянках і Яворові задні ручиці зується шім'ульби (в

інших місцевостях підшім'ульки, але вони є означеннями часто на люшні). Літературне: люшний.

Кіл, що двома розколеними раменами стремить у задній телізі і лучить її з передньою, зується розвірка. Знана й назва розвіра.

Колок або й цвях довгий, що закладається в отвір розвірки, щоб її злучити з передньою телігою чи з продовженням дишли, зується розвісвідя (бо иело можна „розпустити воза на довше й коротше“). В Старосамбірщині зується довгого цвяха, що служить до тієї самої цілі, свірівъ.

Залізо, що стремить дотори на кінці дишли — це фірма, а окуття на кінці дишли зується форма або й прямо окуття.

Заліза ма осяж — це кабалі (одн. кабаля), а цвях, що проходить крізь кабалі та вісь — це сторожка.

Поперечне дерево на дишилі має назву штельвага, а друга поперечка, рухома (дві, якщо два коні), зується орчик або ворчик. До орчиків засилуються мотузая з упряжі. У деяких випадках я заважив у Ст. Самборі назву теліга на означення орчика, а навіть штельваги. Мабуть це одиничні випадки помішання назв.

Колесо (множ. колеса) має багра (одн. багр), цебто обводові, вирізувані каблучковато кусники дерева; крім цього має шпіді, цебто кілки проміжної форми. Колесо дерев'яне без шпиць зується в Яворові й Сянках ємкад. Шпиці склоняються в головці (головна).

Колеса новіших возів окуті обручами (обруч) або рафами (рафа).

Позатим в драбині (драбина) або драбинкі (драбинка), що творять бічні стін-

ки воза, спираючись на ручицяк. В деяких місцевостях звуть їх полудрабки. В Бусовищах подано мені, що полудрабки — це коли (патики), що йдуть у драбинках поздовж воза, а лівп'еречки, що

лучать полудрабки, це прямо додинаї або Й доший (деколи єдеблі). Плетені з лози стінки воза звуться полукішки (полукішок).

Дрогобич. Володимир Сольчаник.

Ще про наші особові Імення.

Дуже на часі з'явився в „Рідній Мові“ список наших особових імен у літературній формі. Хоч православне духовенство дуже обмежене в уживанні імен у метричних записах, проте деято з священиків уживають у метриках української форми імен, хоч, правда, уникають форм, сильно відмінних від ц. слов'янської, напр.: Опанас, Гриць, Горліна, Гапка. Але форм: Петро, Павло, Данило, Миколай, Йосип, Катерина, Олена й т. ін. уживають за любки.

Знаю священиків, що христять і вживають у метриках деякі Імення в перекладі: Богдан (Феодот), Боголюб (Теофіл), Мудра (Софія) й т. ін. Варто було б усі грецькі Імення поперекладати на українську мову, щоб кожний не перекладав сам і не було з того плутанини. Так, напр., Феодор і Феодот — по-грецьки Імення однозначні. Але коли вже їх маємо двоє, то й перекладати треба кожне йнакше: Федір — Богодар, а Феодот (Феодот) — Богдан (щодо Феодота — Богдана, то це вже ніби Й прийнялося). Треба б усталити форму: Богодар (зебто дар від Бога) чи Богудар (дар для Бога).

Зробили б Ви, Пане Професоре, нам, духовенству, та Й усім вірним християнам велику культурну й життеву послугу, коли б потрудилися над таким перекладом. Для майбутнього Всеукраїнського Церковного Собору, а може Й для нашого Помісного дали б тим готовий матеріал.

Я не сумніваюсь, що воно так власне й мусить бути, і багато „немилоавучників“

імен стане нам з часом приемними Й мильозвучними. Якась, напр., Пульхерія звучить для українського вуха досить таки дико, а коли замінити Його нашим перекладом Краса чи Красуня, то жінка була б щаслива носити таке ім'я. Правда, не кожний Пилип є Конолюб, і не кожний Прокор — Регент хору, але кожному вільно було б вибрати чи грецьку форму Імення, чи свою українську. А початок — прецедент у цьому напрямку вже давно зроблено перекладеними з грецької мови Іменнями: Віра, Надія й Любов.

Отож, просимо: не ставайте на півдорозі, а за Словником імен подайте Й Словника з перекладом їх.

Ми, правда, з нашими Тарасами, Опанасами та Климами дуже зажилися, Й уважаємо їх немов українськими. Але ж треба знати, що ці Імення останніми часами зникають, бо батьки, під впливом кепсько засвоєної „культури“, стараються давати своїм дітям „панські“ Імення.

Свідомому священикові доводиться тут просто вести боротьбу.

Про Вашого Словника треба сказати, що в нім пропущено немало слов'янських імен. Треба б доповнити.

Безміро велике діло робите Ви, навчаючи всіх правильно говорити Й писати. М. Березне. о. Миколай Букович.

В 7 (31)-му числі „Рідної Мови“ Ви подали Словника особових імен. Переглядаючи Його, я зазнала, що там бракує таких імен: Аріадна, Рогіза, Алла. Використайте цю увагу для доповнення Словника.

Рівнені. Проф. Борис Лисенський.

Початкова Граматика української літературної мови. Частинка друга.

16. Відміна Іменників.

Шануйте книжку!

Книжка дас найбільший розум людині. Без книжки тепер не прожити на світі, тому книжці скрізь така шана. Книжку

треба берегти, як найдіннішу річ, бо з книжкою легче на добру дорогу настрапити, а книжці завжди знайдеш розумну пораду. Без тебе, книжко, люди жили б, як сліпі!

Пішли книжкі по світу дуже давно,

і з того часу написано силу книжби, — цим книжкам і числа нема. Вигадав друкувати книжкий німець Гутенберг іще року 1450-го, і з того часу світ укрився всім доступними книжками, як у наймудріших дорадниках. Шана вам, книжкий, бо ви найкращі проводирі людства!

Бесі бо книги подобни суть истинні книжъ чистыдъ вшдъ, а ксакъ приступиши о́фсердиш къ нимъ, тѣль напається вшдъ животныдъ: Всі книжки подібні до дверел чистої води, і кожний, хто пильно приступав до них, багато п'є живої води (Збірник кн. Святослава 1073 р.).

Що тає відміна Іменників? Що таке відмінок? Скільки маємо відміноків? Перелічіть усі відмінки з їхніми питаннями. Для чого нам потрібна зміна Іменників? Скільки форм (відміноків) має Іменникове пояснення? Для чого в реченні відмінки: **зовнішній, клічний і п'ять інших?**

Кожного Іменника можна змінювати докілька раз, так що кожного разу він приймає нову форму, цебто має нове закінчення. Змінювати слово можна в одній й множині.

Кожна інша форма Іменника при зміні його зується відмінкою. Наша мова знає сім цих відмінок:

1. **Навовий** на питання **хто?** **що?** напр.: син, дуб, у множині: сини, дуби;
2. **родовий** (**кого?** **чого?**): сина, дуба — синів, дубів; 3. **давальний** (**кому?** **чому?**): синові, дубові — синам, дубам;
4. **внайдний** (**кого?** **що?**): сина, дуба — синів, дубів; 5. **клічний** (без питання): сину, дубе — сини, дуби; 6. **орудний** (**ким?** **чим?**): симом, дубом — синами, дубами; 7. **місцевий** (**де?** **в кім?** **в чим?**): сині, дубі — синак, дубах.

Щоб вказувати Іменникове пояснення, мова витворила зміну Іменників. **Назовний** відмінок — це форма підмета, **клічний** — форма клічного слова, а **п'ять інших** — це форми Іменникового пояснення.

Завдання 84. Через зміну Іменника возвестять п'ять відміноків, цебто п'ять форм іменникового пояснення в реченні. Допишіть іменникове пояснення в одній реченні, і скажіть, для чого ми його вживемо.

Діти граються (чим?)... Я подякував

(кому?)... Брат купався (з чим?)... Ми вживали (чого?)... Я дочитав (що?)...

Над іменниковим поясненням надлишість, який то відмінок. А підмет завжди в якому відмінку? Чому замість «назовний» відмінок можна казати підметовий?

Завдання 85. Налишіть оповідівничко: Як мене дощ вимочив у літі.

17. Тверда й м'яка відміна Іменників.

Чиж та голуб.

Веселою чижки молоденький,
Такий співучий, проворненький,
В садочку все собі скакав
Та якось у сільце попав.

Сердєга в хлітці рветься, б'ється.
А голуб бачить та Й сміється:
„А що, попавсь? От тобі Й на!
То, псане, голова дурна...
Не бійсь, мене б не піддурнили,
Хоч як би не хитрили,
Бо я не чижик, ні!... оце!...
Аж гульк, — і сам попав в сільце.

Ото на себе не надійся,
Чужому лизові не смійся!

Леонід Глібів (1827-1893).

Що таке Іменник? Як він змінюється? Як слова волімати до твердої, а які до м'якої відміни? Розкажіть про закінчення кожного відмінка.

Які відмінки в цій байці? Знайдіть тут відмінки підметові? Знайдіть відмінки Іменникового пояснення? Скільки відміноків має Іменникове пояснення?

Зміна Іменників по числах і відмінках зується **Іменниковою відміною** або **деклінацією**. Кожний іменник, щоб стати в реченні підметом, клічним словом або Іменниковим поясненням, приймає різні форми, цебто змінюється по відмінках.

Всі відміни Іменників можна поділити на дві головні групи. 1. **Тверда відміна:** до неї належать іменники чоловічого роду з закінченням на твердий приголосний або на -о, -а, жіночого роду на -а, й ніякого на -о. 2. **М'яка відміна,** сюди належать іменники чол. р. на -б, -й, -ар, -ир, -ьо, -я, жін. р. на -я і ніяк. р. на -е, -я (безнаросткові).

Тверда й м'яка відміна іменників.

Число	Відмінки	Закінчення відмінків					
		Чоловічий рід		Нейтральний рід		Жіночий рід	
		тв	е	тв	е	тв	е
1. Назовний	при- гоа.	ь, ї	о	е	а	а	
2. Родовий	в, у	л, ю	а	я	и		
3. Давальний	ові	сві	у	ю	і		
4. Знакідний	Як наз. або род.	наз.	о	е	у	ю	
5. Клічний	е	ю	о	с	о	е	
6. Орудний	ом	ем	ом	ом	ю	ю	
7. Місцевий	і, ові, і, сві	і, у	і	і	і	і	
1. Назовний	и	і	а	я	и	і	
2. Родовий	ів	ів	Чиста основа (пень)				
3. Давальний	ам	ам	ам	ам	ам	ам	
4. Знакідний	Як наз. або род.	наз.	а	я	як наз. або род.		
5. Клічний	Знакід як назовий						
6. Орудний	амя	емя	ами	ими	ами	ими	
7. Місцевий	ат	ах	ах	их	ах	ах	

Запітки про холмів відмінок викрима див. в завданнях ч. 9. 87-112.

Завдання 86. Полівійте ось так ліву й праву сторінку в зшитку й напишіть повну відміну цих іменників: брат, вовк, кінь, вода, земля, вівсе, пала. Закінчення відмінок скрізь скопіддресуйте.

Відміна іменників в однині.

Назовний	Родовий	Давальний	Знакідний	Клічний	Орудний	Місцевий
Хто таєй? Що тає?	Кого нема? Чого нема?	Кому дав? Чому дав?	Кого бачив? Що бачив?	Без питання	З ким? З чим?	Де? В кім? В чим?
Брат	брата	братові	брата	брател	бротом	бреті

Відміна іменників у множині.

Назовний	Родовий	Давальний	Знакідний	Клічний	Орудний	Місцевий
Хто таєй? Що тає?	Кого нема? Чого нема?	Кому дав? Чому дав?	Кого бачив? Що бачив?	Без питання	З ким? З чим?	Де? В кім? В чим?
Брати	брать	братьев	братьи	братьи	братьем	братьях

Завдання 87. Слови ав -аць завжди мають на кінці -а: горобець. При вмісі цих слів є виміс, а в по приголосній перед цим треба писати: післянда, по кінді, молодці. Але коли в таких словах перед цим стоять л, тоді в по кінці треба писати: палуба, смалдю.

Спишіть оді речевим й замість... поставте потрібне закінчення:

*На готовий хлібец... знайдеться ідец...
Запорож... ходили з довгими оселед...
На добре діло жди доброго кін... Помагав смал... хліб з закал...*

Не вимовляйте: горобець, горобца..., — тут це завжди м'яке: горобець, горобца.

Завдання 88. Слови вінкого роду я -я (з давнього -ів, -ів) м'якої відміни: 1. Подвоюють (здавшують) приголосний звук перед -я: життя, сміття, багаття, почуття, заняття, браття, весілля, Поділля, відмілля, поїздя, Поросся, безладя, мотузя, галузя, зважя, оповідання; забішка, Заворішя, илочя, безгрішша. 2. Губні звуки б, п, в, м і звук р у цих випадках не подвоюються й мають епострофа перед -я: безхліб'я, підлоб'я, безголов'я, пір'я, подвір'я. 3. Приголосний звук може подвоюватись тільки тоді, коли він входить в між голосними; коли ж перед ним є приголосний, то він не подвоюється: листя, щастя, милосердя, полум'я. 4. На кінці таких слів пишемо -я (див. -я): життя, весілля, забішка.

Перепишіть до зшитка всі згадані тут форми вінкого роду.

Завдання 89. У Іменників за -НИЯ пишемо гаросток -БВА- тільки тоді, коли ціголос падає на б, а без наголосу пишемо -УВА-, -ЮВА-, напр.: будовака, мальованя, але пакує -ування, -бування: будуваня, друкуваня, цирювання, горювання, вибікування, завойовування і т. ін. Чесом -БВАННЯ й -УВАННЯ відрізняються відчуттями: -ование визначає наслідок дії; будовання (будова), муробуваня (мур), мальовання (малюшок), а -ування само дію: будування, мурування, малювання й т. ін.

Відміна іменників в однині.

Перепишіть до зшитка всі згадані тут форми на -НИЯ.

Завдання 90. Родовий відмінок однині чоловічої роди часто має закінчення -У, -Ю (замість звичайного -О, -Я), а саме: від імен певних, достатко неопреснених, уявних (абстрактивних), тур-

твік, матеріальніх (масових), а також від слів, узятих із чужих мов. Запишіть до зшитку родовий відмівок від цих слів: перелік, сміх, п'ирод, ревум, край; ліс, сміг, лід, шовк, пісок, попел, лій, дунор; університет, факт, статут, прогес, контракт.

Задача 91. Давальний відмівок чол. роду твердої відміни закінчується на -ові. Добре пам'ятайте, що слова ж'якої відміни закінчуються на -еві, а не на -ової: учительеві, коневі (а не учительової, коньової). Запишіть до зшитку давальний відмівок від цих слів: гість, Автолю, учевъ. Василь, молодецъ. край, рай, гай, рій.

Писати й акцентувати -ової в літературній мові не допускається, — це вимова тільки місцева архаїка.

Задача 92. Давальний відмівок однини слів жіночого роду має винчано закінчення -у, -ю, а не -ової, -еві: вікну, полю. Тільки слови жіночі істот не -ко часом можуть мати закінчення -ової: ягняткові. Запишіть до зшитку давальний однини від цих слів: перо, серде, море, чорвіло, телліто, дитятко.

Задача 93. Західний відмівок відповідає на питання **кого-що, чебто** — в іменниках жіночіх однаковий із родовим, а в жінівках — із на-зовним. Добре пам'ятайте, що в літературній мові частелько й іменники жінівна осіб чолов. роду закінчуються на -а, -я, напр.: Купив ножа. Це буває тільки в іменниках чолов. роду і тільки від справді існуючих, точно описаніх речей. Запишіть до зшитку єді речення:

Зробив вога. Купив олівця. Написав словника. Одерграв листа. Беру ножа. Несу стола. Відморозив носа. Зломав плауга.

Не важить і не пишіть: Купив олівець, Одергав лист і т. ін.

Задача 94. В словах чол. й пінного роду в орудіях відмівку однини в твердій відміні маємо -ом: столом. Пам'ятайте, що в ж'якій відміні маємо тут тільки -ем (ніколи -ом!): учительем, полем. Запишіть до зшитка орудний відмівок від цих слів: Василь, кінь, гість, край (крайм), гай, рай, учевъ.

Задача 95. В цих орудіях відмінках замість ... допишіть закінчення -ом чи -ем.

Батьк..., хон..., кінц..., журавл..., учн..., гор..., пол..., учител..., княз..., журавл...

Не важить: коньом, але: ковем!

Задача 96. В словах жіночого роду в орудіях відмівку однини в твердій відміні маємо -ю: рукою. Пам'ятайте, що в ж'якій відміні маємо тут тільки -ю (а не -ью!): землею. Запишіть до зшитку орудний відмівок від цих слів: поладя, молодиля, стеля, пісня, вищня, яля, гребля, картечка.

Задача 97. Спишіть єді форми орудного й замість ... поставте -ю чи -ю.

Ног..., земл..., дон..., дин..., вода..., кут..., скрип..., бан...

Не важить: земльою, але: землею!

Задача 98. В звідніх українських говорах орудний відмівок однини слів жін. р. закінчується на -ов. -ев: ногов, землев. Літературна мова й вимова зовсім не приймають цих закінчень. як місцевані. — пишемо й говоримо тільки -ю, -ю: зегою, землею. Як у вас закінчуються ці форми? Не відповімо, звичайно, ї російськими -ой, -еи: ногой, землей.

Задача 99. Слови на -я пінного роду в орудіях відмінку закінчуються на -ям (ніколи не -ем!): життям. Запишіть до зшитка орудний однини від цих слів: гірза, вбішка, длючча, сміття, вочуття, поділля. Запоріжжя, пір'я, подпір'я.

Задача 100. Добре пам'ятайте єді присудка про закінчення місцевого відмівка однини чоловічого й вінкого роду. Місцевий відмівок однини чоловічого роду (головно у слів безважностевих) закінчується на -і: на столі, на шові, на ківді, в двері, на дворі. Місцевані форми на -и (на кови, на місци і т. ін.) літературна мова тепер зовсім не вживав.

Але у слів на -й, а також у слів, що мають у закінченні І, І, Х, і в деяких односкладових (шаголос за хідцевому -у) буває закінчення -у, -ю: на краю, гаю, в раю, на дубочку, на гіздочку, в блатку, у міку, в скігі, на дузу, в стражу, сліду, меду, стефу, яру, льоду і т. ін.

По слові **ло** часто пишемо місцевий на -у: по дню, по мозу, по Дніпру, по олівню і т. ін. (де старий давальний).

Коли предмет описуємо докладно й вірівiamo його від імені, тоді місцевий замість -у, -ю може мати -і, -ї: ось у цім склі, у цім гаї, роді, лісі, борі, саді, в цім саме ставі, торзі, на цім мості і т. ін., а при неокресленості маси в закінченні ваголошене -у: в склепу, в гаю, на роду, в саду, ставу, і т. ін.

Часто вживався закінчення давальового відмівка -ові замість місцевого, голоство и язвознаних істот, рідше в лежнівик: при коникові, на товаришеві, за браткові, на батькові, у рухові.

Місцевий відмівок однини слів жіночого роду має винчано давне закінчення -ї для всіх відмін: на морі, в серці, в житті, в полі, на вікні, в ягняті, на лошаті, в імені. Тільки слова на -ко закінчуються на -у: на сердечку, в лечку, на віконечку; на землі імені істот на -ко можуть мати ще й закінчення -ової: на дитяткові, ягняткові, телляткові. Літературна мова не вживав місцевані закінчення -ю або -и замість -ї: на серцю, в полю, на місци, треба: на серці, в полі, на місці.

Перепишіть до зшитка всі подані тут форми місцевого -імівку.

Задача 101. Назовений хвоженої закінчується на -и в твердій відміні, на -ї, -ї — в ж'якій. Свишіть єді, в назований мн. підгреслати:

Ліси, степи, гаї, річки, —

Краса в природі,

Сади, ставки, в садах хатки, —

Ну рай, та й годі!

У тім рай гудуть рої —

Селяни-бджоли.

Гудуть, гудуть, меди кладуть...

І босі й голі.

Задача 102. По вадільопідгівні *ї, е, я* в **множину** множини пишемо так само *и*, як і в *ї є: ноги, руки, духи*. Зеропишіть оці слова і замість - поставте *и*.

Всі рук-, всі ног-, всі дух-, всі муж-, всі козак-, всі парубк-, всі книжк-, всі батьк-.

Пишути використовути в назовному множини *и ї, є, я* якщо *и*, але не *ї є* в жодному разі не грефікове *є* (не замініть: *парубєл*).

Задача 103. Слови: *чоловік, люди, небольших* по всіх часівниках, почавши від 5. можуть мати давню форму назоєвого двоїни як *-а:* *сім чоловіка, сто люда, півчартаста небольника.*

Задача 104. Назовний множинні чол. роду часом закінчується на *-а*, напр.: *повода, рукава й рукавий, групта й груети, сіті, вуса й вуси, ходіа, зівса й зівей, хлібя* (в полі) *й хлібк* (*бульбашу*). Запишіть ці слова до зшитка.

Задача 105. Родовий відмінок множини звичайно закінчується на *-ів* у слові *чолов. роду*, а в інших родах — чиста основа (пень): *столів, рук, дерев*. Але слова: *кінь, гріш, гість* мають *-ей* (а не *-ий*): *кішней, грішней, гостей*. Звідки *-ів* вдерлося до деяких слів (н. р.: *бабів, кітів, розкошів, подорожів, матерів*). Запишіть до зшитка подані тут форми родового множини.

Задача 106. Слови: *день, раз, аршин, чобіт, чоловік* у родовому множини по числінні не мають мати (врім *-ів*) і свою давню форму — чисту основу (без *-ів*): *сім днів, п'ять раз, вісім аршин, шість чоловік, пара чобіт* (але: *разів сто, чоловіків із десять*). Спишіть ці приклади до зшитка.

Задача 107. В родовім відмінку множини слов *жін.* і *сер.* родів часом вставляється *-е* або *-о* перед останньою приголосною для уникнення римковувучного вбігу двох приголосників. Запи-

Дописи Прихильників рідної мови.

„Гурток ліквідаторів рідної мови” в Бучачі, до якого наспочатку при Філії „Укр. Т-ва Пріз. Інститута”, перехопув 21 члена (з цього більш, ніж половина — жінки) Його провідником вибрався радиця Маркова. Досі було 26 лекцій. Лекції відбувались раз у тиждень від 6 до 8 год. вечірі. В глядели вони ось як: напочатку провідвик перевішували матеріал із попередньої науки ю його добричю, потім м-р Крутовський подавав слухачам воні відомості з граматики та 20 „жизні” слів (із цього 10 тільки в іншими візголосом, в 10 з іншим значенням). Кошний слухач мав обояє. як ці слова записати ю добре і є синчити. Друга частинна лекції була, так славати б, ілюстрацією першої: на вій радиця Марків або наддніпрянські Ільк. Савчунова читали твори наддніпрянських авторів, а саме деякі твори Марка Вовчка, Івана Міцкевичевого „Лева Тадеуша” в прегарному перекладі Рильського й деякі твори Тицько. Слухачі мали нагоду почути архітектора нашіння власників у нефільтрованій вимові, бо в Ільк. С., хоч жива на еміграції все жалькенадають її, проте що во „вглибленілась” і зживас даль-

штабіть ю звінішіть до зшитку оді форми родового множини: *веселі, сестер, молитви, язик, парів, буков, насінні, вільном*.

Запишіть до зшитку родовий множини від одніх слів: *земля, гребля, бояріана, кісня, ма-кітра, корова, миска, чішко, весло, лірно, відро, сердець і серця*.

Задача 108. Слова пізнього роду *я* з подвоєною приголосною перед ним у родовім множині закінчуються на *-ь*, а приголосний перед ним не подвоюється: *сповідальні, облич*. Запишіть до зшитка родовий множини від оцих слів: *пи-сання, баланси, століття, зияння, збіжжя, роз-доріжня, сповідальня*. Але *весілля — весіллів*.

На подвоюйте приголосової в родовім множини слів *кілького роду*!

Задача 109. В родовому множині треба писати *-ів*, а не *-ів*. Доцишіть оді *раченя*, — до *кошного* а них додайте ро три слова на *-ів*.

В череді багато... На ярмарку було мало... В Україні живе чимало...

Задача 110. В родовому множині давні *о, є* часто змінюються на *і* в основі лів. Й *лік-кого* роду: *шкіл, гір, слів*. Запишіть до зшитку родовий множини від слів: *пашчая, робота, сльо-ва, игода, броши, коза, плече, колесо, село*.

Від слова *коло* родовий має *кіл*.

Задача 111. Зважідший відмінок множини від вказових тварин (як і *вежливі речі*) одинаковий із *назовним*, як було ю у *удавину*. Запишіть до зшитка:

Пасу коні. Зловив гуси. Поганяйті воли. Жени корови. Продав кури. Куплив свині.

Задача 112. В орудіях відмінку множини тільки ді слова мають закінчення *-ьми* (замість *-ями*): *хільми, гістьми, людьми, грішми, чебіть-ми, жалудьми*.

ще поправиї ваддніпрянської вимови. Хоч скільки є лекцій, що досі відбулися, невеличка, проте вона ыстачила ю та, щоб усіх приявних перековити, що 1) наша літературна мова інша, він розговірна галицької історії, 2) що літературну мову треба лише навчати та 3) що навчити мову можна читанням наддніпрянських авторів і студіями видань „Рідної Мови”. Щоб „Р. М.” ю її видання учили доступними таю для тих члєвів, що ю можуть їх собі купити (а таких є, на жаль, у сьогоднішніх часах, у першу чергу серед молоді, десні), провід подбай, щоб у бібліотеці „Гуртка” будк юсі видання „Р. М.” не виключаючи ю „Нашої Культури”. Кожний члєв ю невеличкою оплатою (20 сот. у місяць) може користати ю усіх видань „Р. М.” В останніх літах місяцях врауя ю „Гуртку” припинилася (закації), однаке ю надія, що восени відновиться. Бучач, 1. IX. 1935. М-р Остап Крутовський.

Робите дло всім же, — кожен розсудливий мусить до відомості. Чого ю виг довершили Петлюра, те підготовляєте Ви, в'аднуючи сорок міль-

Йонів душ ув одку могутаю, непобору засію.
Правда, Ваша надзвичайно цінна „Рідна Мова“
таким ударом увала як галицько-буков. письмі
письменників, але рівночасно Ви й подаєте її
спосіб рятуватися від духової загиблі. Ваш „Слов-
ник місцевих слів“ — це острів для тих засуджено-
ких, що викинеші в смертоносне море. Є надія,
що ставе вік осиротом більшим. Семіша, Буко-
вина, 10. VIII. 1935. Іван Бордяй (О. Задумський).

Дивуюся, що жадо передплатників має
„Рідну Мову“, — та це ю видання всеоціненої
вартості! По-моєму, авось український народ
мусів би дякувати за Ваш труд. Смію твердити,
що колись йому відкриються очі й він подякує
Вам. Коже добре й святе діло злучене в труд-
кошами. Але витривалістю переможемо все! Уж-
город, 11. VIII. 1935, Ред. о. А. Ставкевичесу.

Друкуюте у «Рідину Мову» в заголосах. Читаю, що багато Читачів просить Херальну Редакцію прислатити більше уваги заголосам. Думаю, що Редакція все ж таки піде колись тим
проклятим на зустріч, тому й пишу про це кіль-
ка слів. Уважаю, що „Рідна Мова“ повинна в ці-
лості виконати в заголосами. Редакція випра-
дується фінансовими труднощами; однаке думаю,
що можна ціку журналу підвищити, а кожний
справжній Читач, що дорожить „Рідною Мовою“,
радо згодиться, щоб тільки читати її в цілості
з заголосами. 5. VIII. 1935. М. Колодрубець.

Р. С. Так, — „соравнівай Читач“ погодиться,
але таїк Читачів стільки, що немає зможи ведо-
вадлити Вашого продання. У нас на черзі —
скротити „Р. М.“ візову до розміру одного ар-
куша, якдо Придильники наші не допоможуть
їм. Ред.

Учимося із „Рідної Мови“. Журналы Ваші,
зап „Рідна Мова“ так і „Наша Культура“, до-

Від Редакції й

До жашних боржників. Сердечно просимо на-
ших боржників згайніо заплатити свої борги. Ма-
теріальний стан Видавництва сильного вимагає.

Багато осіб, що передплатили „Рідину Мову“,
все сплатять за неї, а це перешодить журналові
розенадти. Не доводьте свій журнал до заве-
паду й змешання!

„Фонд Рідної Мови“. Дбаючи про паленік
розванток української літературної мови, як го-
ловної ділянки рідної культури, вложили на „Фонд
Рідної Мови“: Вол. Підгорецький 4 вл., о. М.

ЗМІСТ 11-го (35) ЧИСЛА „РІДНОЇ МОВИ“: І. Огієнко: Ще таке речека. М. Гнатишак: Ар-
тистичні твори С. Рудаєвського, С. Черкасенко; Наша твердиня, поеми; 7. Мій хвітник. І. Огієнко:
Для одного народу — одна наукова термінологія. І. Коровицький: Працописний хвос Фр. Коковський; Назви осель Ліського поезіту в XV-му ст-
літті В. Сольчаник: Назви частин вузла в західніх бойків. о. М. Бухович — Б. Лисянський: Ще
про наші особові імення. Розділ для самоуків: Початкова Граматика української літературної
мови „Рідне Слово“. Дописи Призвильників рідної мови. — Адреса „Рідної Мови“: Warszawa
IV. ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річка 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1·60 зл.; за граници
в Європі 9 зл., в Америці 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають „Рідину
Мову“ від 1 числа: Річник 1 (без 2 і 3 чисел) 5 зл.; річник II — 6 зл., оправлений 7·50 зл. Ковто-
чевський П. К. О. ч. 27.110.

ставляють для меня повне задовільство. Детство провело я в трудних крестьянських обстоятельствах і, по більшій частині, среди чужого народу, так що свій український мову изуваю тільки тепер при помоці Вільних центральних журналів. Простите, що без Вашого разрешення я дало пе-
чатать об'явлення о Вашіх журналах в згаданій руській газеті „Время“. Текст об'явлення, ко-
торий був напечатаний в двох випусках упомянутій газети, висилаю. Желаю Вам успіха в трудах на благо близькими. 7. VII. 1935, С. Пігуло, Бра-
зилія, В. Рудюк (пастор).

Р. С. Покорно благодарили. Ред.

Значення рідної мови для народу розумію. Хай Господь допоможе Вам ще багато
врачевати й бути вчителем нашого народу. Заводи майже перше мое видання — чи йду
в потязі, чи буваю десь на селі — зважується
я вказувати за заміність виявляю рідної мови,
що тепер шайбільше за часів Й без чого нам не-
далі просто існувати не можна. 9. VIII. 1935, Камінка Струмилова, Гр. Домашовський.

Ми дуже вподобали собі Ваш часопис „Рідна Мова“. Справді, цікавий він! Но якіді Ваш часопис пасе рідної мови, то хто ж не бажав би
її підтримати? Без Вашого органу Редактор до-
бічного. Ужгород, 1. VIII. 1935, о. Автів Став-
кевичесу, Редактор.

Побажавши. Бажаю успіху в тяжкій періоді
праці. 30. VII. 1935, Віндзор, Канада, О. Лисий.

Бажаю Вам, щоб Ви й надалі могли продов-
жувати ту борисну роботу, яку Ви проводили до-
цього часу. 25. VII. 1935, Гефорд, Федіко Кіл-
дріччук.

„Рідна Мова“ й „Наша Культура“ для мене —
як смакоток ліття. Лисівсько, 12. IX. 1935, Іван
М. Кириченко.

Адміністрації.

Березюв 2 вл. (Фонд Початкової Граматики),
світл. А. Гаскевич 0·70 вл., із Торонто: В. Кур-
дак 2·60, Дм. Гуменюк 1·60, Ів. Левко 1·60 і Аль-
Нунда 0·52. А разом 13 вл. 2 гр.

Усім дімам Добродіям Рідної Мови Редакція
складає свою сердечну подяку. Продовження
цього списку подаємо в дальшому числі.

У відповідь тим, що таким некультурним
способом пакувались у „Ділі“ як „Рідну Мову“
та наєжились ковчеїї винніти, висилаю два
вл. як „Фонд Рідної Мови“. Учитель І. Зельський.